

DE VAN NISPENS ALS KAMERLID

Nispen. (van)

De Van Nispens als Kamerlid

Inhoud

Een woord ten geleide.....	4
Inleidend woord.....	6
Carel Herman van Nispen (1764-1829)	7
Negen Van Nispens Kamerlid	8
De Van Nispens ministeriabel?	11
Jan van Nispen (1803-1875).....	12
Carel Everhard van Nispen (1807-1870).....	22
Carel Jan van Nispen (1824-1884).....	24
Octave van Nispen (1867-1956)	29
Slotpassage	42
BIJLAGE A.....	43
BIJLAGE B	44
BIJLAGE C	45
BIJLAGE D.....	46
BIJLAGE E	50
BIJLAGE F	53
BIJLAGE G.....	54
BIJLAGE H.....	56

Een woord ten geleide

Dit boekje is samengesteld ter herinnering aan de 79ste verjaardag van mijn moeder. Die dag, 25 september 1965, werd in haar aanwezigheid in het gebouw van de Eerste Kamer in Den Haag een reünie van de Van Nispens gehouden.

Dr. E. van Raalte, befaamd kenner van onze parlementaire geschiedenis, sprak bij die gelegenheid over de relatie van de Van Nispens tot de Staten-Generaal. Waarschijnlijk heeft geen geslacht tot heden zoveel Kamerleden geleverd: vier Eerste Kamerleden (Carel Everhard, Frans en Otto van de tak Pannerden en Leo van de tak Sevenaer) en vijf Tweede Kamerleden (Jan, Carel, Joseph, Octave en Raphael allen van de tak Sevenaer), drie van de tak Pannerden en zes van die van Sevenaer.

Vier van hen zouden minister hebben kunnen worden, zouden zij hebben gewild (Jan, Carel en Octaaf van de tak Sevenaer en Carel-Everhard van de tak Pannerden; Octave zelfs premier.

Ik hoop, dat het openleggen van dit stuk familiegeschiedenis bij de lezer animerend zal werken, zo niet om Kamerlid te worden dan wel om de familiegeschiedenis te bestuderen. Van dit boekje laat ik honderd exemplaren maken o.a. voor mijn zes zonen. Ik hoop dat deze tekst nog eens in groter oplage kan worden herdrukt en dat het niet bij deze eerste familie uitgave zal blijven.

Een woord van dank wil ik toevoegen behalve aan Dr. E. van Raalte, aan mej. E. van Benthem zonder wie deze uitgave niet en niet zo fraai gereed zou zijn gekomen.

Buurt
alias van Nispens
Toon

Carel Herman van Nispen (1764 - 1829)

x
Henrica Goossens (1769 - 1823)

Jan (Johannes Antonius Christianus Arnoldus)
van Nispen van Sevenaer (1803 - 1875)
Lid Tweede Kamer der Staten-Generaal

Mr. Carel (Carolus Everhardus Josephus Franciscus)
van Nispen van Pannerden (1807 - 1870)
Lid Eerste Kamer der Staten-Generaal

x
Isabella Josepha Hoevel (1804 - 1879)

x
Christina J. Th. M. Hoevel (1806 - 1880)

Mr. Carel Jan Christiaan
Henrik (1824 - 1894)
Lid Tweede Kamer der
Staten-Generaal

Mr. Franciscus Xaverius
Gerhardus Maria
(1832 - 1915)
Lid Prov. Staten van
Gelderland

Raphaël Alexander
Johannes Boudewinus
Marie (1835 - 1885)
Lid Tweede Kamer
der Staten-Generaal

Mr. Leo Clemens
Christiaan Otto
Maria (1839 - 1901)
Lid Eerste Kamer
der Staten-Generaal

Frans Xaverius
Jacobus (1830 - 1899)
Lid Eerste Kamer der
Staten-Generaal

Otto Carel Jan
Christiaan Lodewijk
Marie (1844 - 1905)

x
Jkvr. Paulina P. J. Diert
van Melissant (1827 - 1852)

x
Jkvr. Maria Christina
Hubertina Cecilia
van Nispen tot Pannerden
(1833 - 1889)

x
Jkvr. Adriana
Wilhelmina Gysberta
de van der Schueren
(1837 - 1906)

x
Elisabeth M. G.
Cremers
(1839 - 1920)

x
Jkvr. Aleida
Catharina M. E.
van der Heyden
(1816 - 1878)

x
Jkvr. Henriette J. L. C. M.
Bosch van Drakestein
(1851 - 1871)

xx
Jkvr. Cornelia M. E. P.
Michiels van Kessenich
(1827 - 1912)

xx
Caroline P. J. L.
Smitz (1855 - 1920)

xx
Jkvr. Louise J. J. M.
van Grotenhuis van
Onstein (1852 - 1916)

Joseph Willem Jan
Carel Marie (1864 - 1917)
Lid Tweede Kamer der
Staten-Generaal

Mr. Octave François
Augustin Marie
(1867 - 1956)
Lid en Voorzitter der
Tweede Kamer der
Staten-Generaal

x
Elisabeth G. J. M.
Hekman (1860 - 1938)

x
Jkvr. Mathilde M. E.
Serraris (1870 - 1963)

Frans Lodewijk
Marie (1874 - 1928)

x
Johanna Tege Laar
(1887 - 1931)

Mr. Dr. Otto Frans
Antoine Hubert (1907 -
Lid Eerste Kamer der
Staten-Generaal

x
Jeanne M. J. M. H.
van Biervliet (1911 -

Rede dr. E. van Raalte zaterdag 25 september 1965 uitgesproken In de koffiekamer van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, in aanwezigheid van de voorzitter van die Kamer mr. J.A. Jonkman, tijdens een reünie van de familievereniging Van Nispen.

Inleidend woord.

Mijnheer de voorzitter! Vóór alles hartelijk dank voor de vriendelijke woorden, die u tot mijn vrouw en mij hebt gesproken.

Mag ik beginnen met hier aan te kondigen, dat in dit gebouw - ik kan niet zeggen in deze zaal, maar wel in dit gebouw - zo'n enkele keer wel het woord wordt gevraagd voor een persoonlijk feit. Ik heb een aantal persoonlijke feiten op het hart!

Ten eerste is een hartelijke gelukwens aan mevrouw Van Nispen tot Pannerden, de moeder van een zeer bevriende en prettige relatie van mij, en ik zal hier - en dat is ook een persoonlijk feit - erg familiaar met de familie vandaag om moeten springen. Ook omdat ik me aan de tijd dien te houden en als ik al die namen weer telkens moet noemen dan kost het veel te veel tijd; dus heb ik ze afgekort.

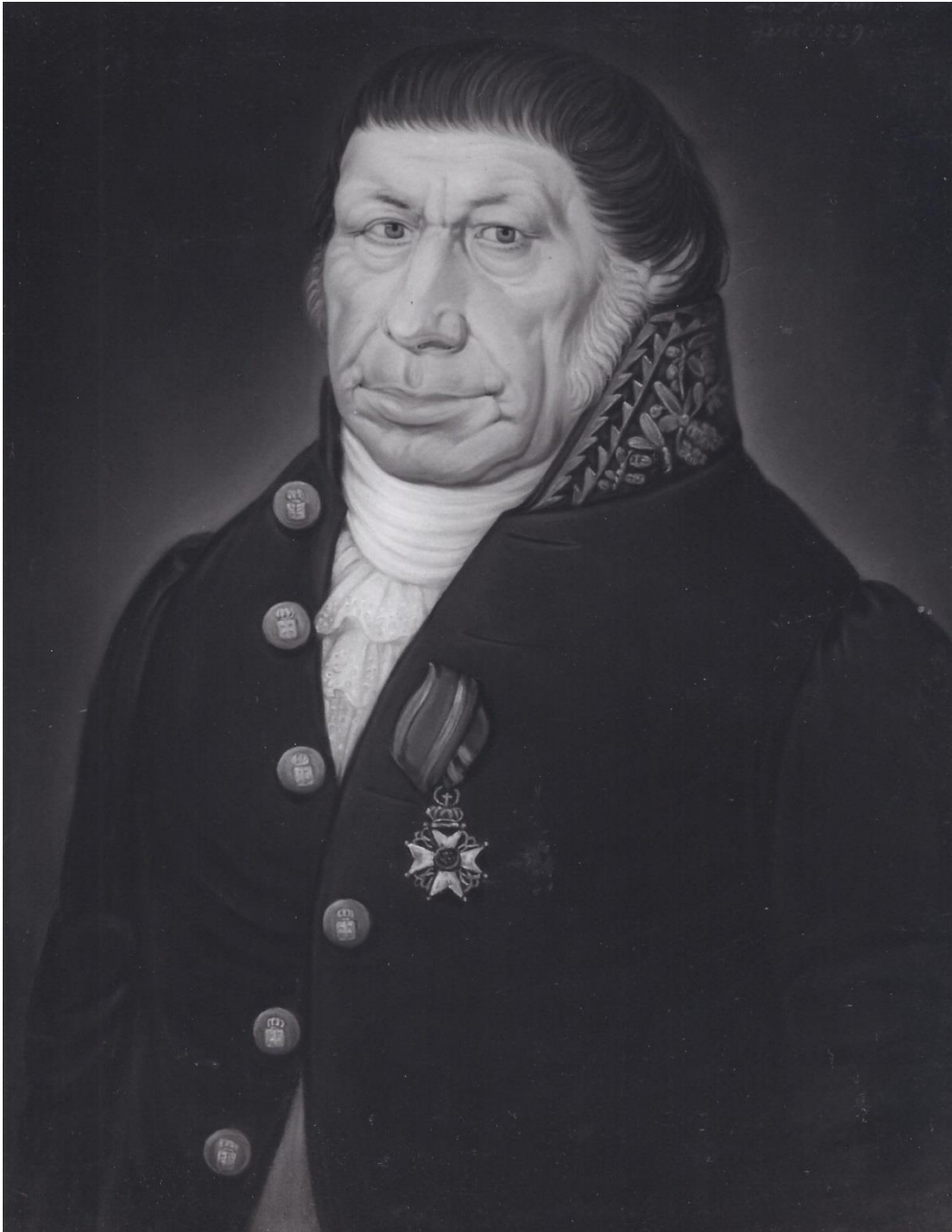
Ik bedoel hier de moeder van Toon. Dan begrijpt u natuurlijk allemaal wel wie het is.

Duidelijkheidshalve vermeld ik bovendien nog zijn functie: secretaris-generaal van Algemene Zaken. Ik mag de moeder van Toon hartelijk gelukwensen op deze, haar verjaardag. Ik voeg meteen aan toe, dat ik dat uit de grond van mijn hart doe, mede omdat ik een grote en dankbare bewonderaar ben van haar zoon. Dankbaar vooral op deze dag, want veel, heel veel van wat ik (helaas is hetgeen ik binnen het bestek van 1 uur en 5 minuten tot u kan spreken weinig) kan vertellen, heb ik te danken aan de ontzaglijke kennis, die hij van de geschiedenis van de Van Nispens heeft. Dat is voor mij van buitengewone hulp geweest.

Meteen breng ik zowel de heer en mevrouw Van Nispen tot Sevenaer (Suideras) bij zonder dank voor het feit, dat zij hebben willen meewerken om mij ter beschikking te stellen een heel belangrijk archief, nl. het archief van wijlen Octave van Nispen, waarover later.

Mijn dank geldt eveneens twee, die niet aanwezig zijn. Een, die wel relaties met de familie Van Nispen heeft, nl. jhr. mr. Gustaaf Ruijs de Beerenbrouck, van wie ik met het oog op deze voordracht de beschikking heb gekregen over het archief-Ruijs. Dit via een man, die ik hier ook even met ere wil noemen: de heer Puchinger, die bezig is met een dissertatie, ik geloof over de kabinetsformaties ten tijde van en onder Colijn. De heer Puchinger heeft mij ontzaglijk wegwijs gemaakt in die beide archieven. Ik voeg er nog aan toe, dat ik goed begrepen heb dat klinkt misschien een beetje vreemd uit de mond van degene die hier voor u staat, een journalist - dat wat ik hier vertel "off the record" is. In die zin dat het blijft binnen de familie. Angstvallig moet ik dat toch wel even opmerken, omdat ik zo nu en dan bijv. gebruik mag maken - van de heer Puchinger heb ik daartoe de toestemming gekregen - van vondsten die hij heeft gedaan en die hij mettertijd in zijn dissertatie zal verwerken.

Carel Herman van Nispen (1764-1829)

Jhr. Herman Carel (zich noemende Carel Herman) van Nispen 1764-1829,
de stamvader van de takken Sevenaer en Pannerden,
de man van het relletje bij de Stadhouderspoort in Den Haag op 17 maart 1786.

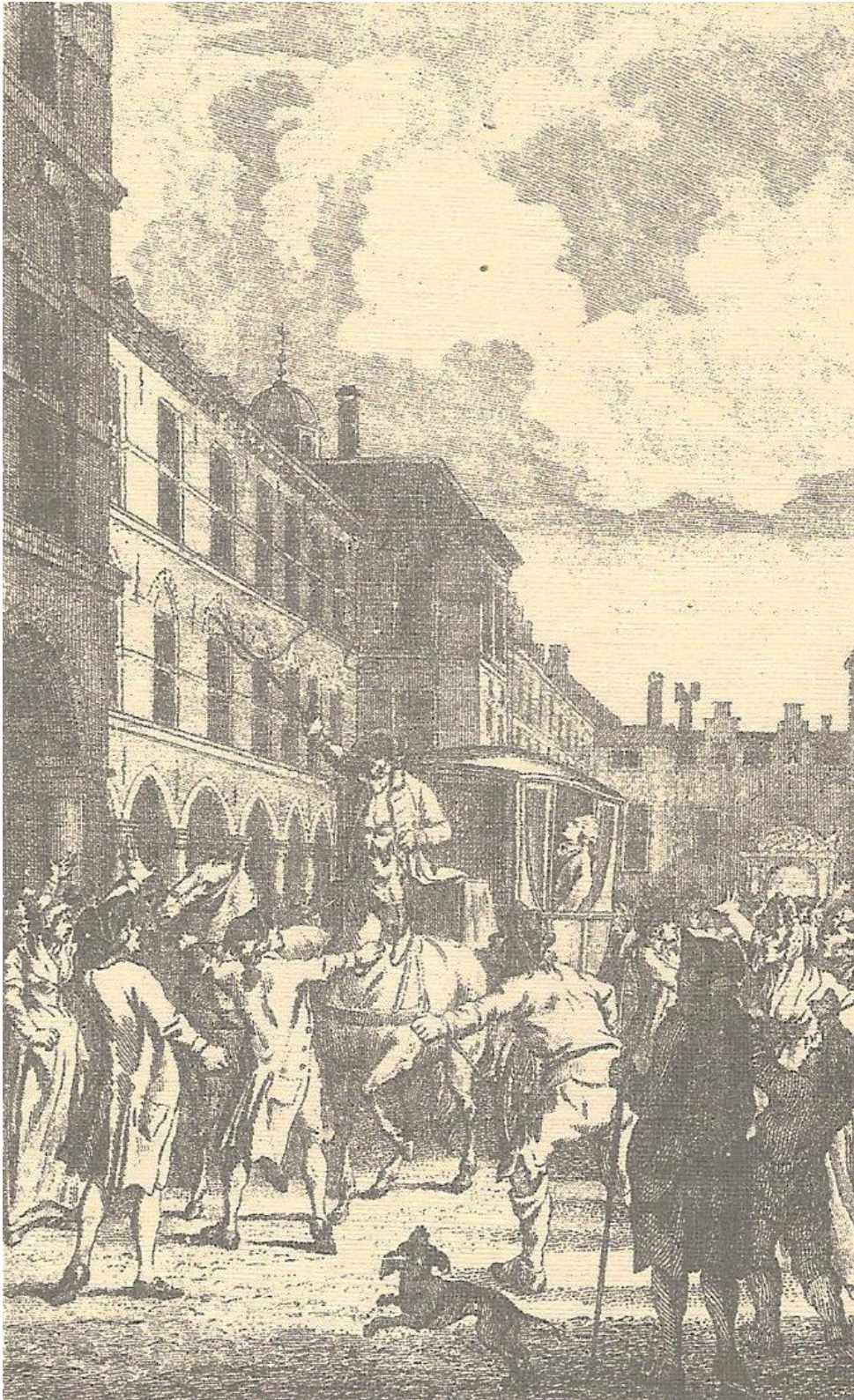
Ik heb hier niet de hele stamboom voor me. Toch heb ik er een belangrijk gedeelte van bij me. En nu begin ik, om terstond te komen tot het Binnenhof, bij iemand die zelf geen lid is geweest van een der beide Kamers van de Staten-Generaal. Hij is, als ik het goed heb nagegaan, de stamvader van (de twee takken waaruit sproten) de Van Nispens-Kamerleden, zowel de Tweede- als Eerste-Kamerleden over wie ik het hier zal hebben. Daarbij moet ik natuurlijk een keuze doen, dit mede vanwege de tijd. Van sommigen zal ik wat meer vertellen, al zal ik ze wel allemaal even heel in het kort vermelden.

Ik begin dan met Carel Herman, getrouwd met Hendrika Goossens. Voor een groot deel van de familie, zo neem ik aan, is het nu wel duidelijk wie ik bedoel. Hij was in zijn jonge jaren luitenant in Franse dienst in het regiment van Salm-Salm en als zodanig heeft hij op het Binnenhof een rol vervuld. Het incident dat zich daar in 1786 voordeed, kwam op het volgende neer, zoals dit in een prachtig verhaal, door de dichter-schrijver Loosjes, is weergegeven. De patriotten Gevaerts en De Gijzelaer reden door de Stadhoudelijke Poort naar de vergaderzaal van de Staten van Holland; Loosjes noemde de leden der Staten "volksvertegenwoordigers". Nu zal de huisheer hier, de voorzitter van de Eerste Kamer, het vermoedelijk wel met mij eens zijn dat de uitdrukking wel wat overdreven was. Over zulk een dichtelijke vrijheid behoeft men echter niet te vallen en een feit is trouwens dat de leden van de Staten een belangrijke rol vervulden.

Er ontstond een opstootje. Een aantal burgers nl. vond het onoorbaar, dat genoemde Patriotten door de Stadhoudelijke Poort reden. Dat recht kwam, aldus hun redenering, immers alleen aan de Stadhouders toe en..... op de eerste mei, aan de Hagenaars, welke die dag destijds rondom de Meiboom vierden en dan de koffiemaaltijd in het Stadhoudelijk Kwartier gingen gebruiken. Bij dat opstootje nu grepen de militairen van het regiment, waarin Carel Herman diende, in. Hij hanteerde zijn zwaard toen hij doende was om De Gijzelaer en Gevaerts temidden van de optredende burgers te bevrijden. Belangstellenden zij verwezen naar het toneelstuk "Gevaerts en Gijzelaer", van de hand van A. Loosjes Pzn, bij deze in 1786 te Haarlem uitgegeven. De schrijver droeg het stuk op in een schone brief dd. 18 april 1786 - het voorval had op de zeventiende maart plaats gevonden - aan Gevaerts, Gijzelaer, Luyken en Van Nispen.

Negen Van Nispens Kamerlid

Thans achtereenvolgens in het kort de namen van hen, die Kamerleden zijn geweest. Dit was met niet minder dan negen afstammelingen van Carel Herman het geval. Met vrij grote zekerheid durf ik stellen dat hiermee de familie Van Nispen in de parlementaire geschiedenis een record heeft behaald. Misschien wordt dit nog het dichtst benaderd door een heel andere familie, die van de Van den Berghs. Sam van den Bergh is in het begin van deze eeuw lid van de Tweede Kamer geweest en maakte later deel uit van de Eerste Kamer. Zijn zoon George, de latere hoogleraar in het staatsrecht te Amsterdam, heeft eveneens een aantal jaren zitting gehad in de Tweede Kamer en dit is thans met diens zoon Robert het geval; bovendien maakte tegelijk met zijn broer Sam mr. Zadok van den Bergh deel uit van de Tweede Kamer. Een andere zoon van Sam, Sidney van den Bergh, die korte tijd minister van Defensie was, is thans nog lid van deze, de Eerste Kamer.

Carel Herman van Nispen beschermt de patriottische statenleden van Holland
Gevaerts en De Gijzelaer op het Binnenhof 17 maart 1786

- I. De eerste Van Nispen, die de Tweede Kamer binnentrad, was Johannes Anthonius Christiaan Arnoldus van Nispen tot Sevenaer - verder kortheidshalve door mij aangeduid als Jan - die van 1848 tot 1875, d.w.z. tot zijn dood toe, lid van de Tweede Kamer is geweest.
 - II. Zijn zoon mr. Carel Jan Christiaan Hendrik, verder door mij te noemen Carel Jan, zat van 1871 tot 1884 in de Tweede Kamer (dus van 1871 tot 1875 tegelijk met zijn vader).
 - III. Na de dood van Jan nam even diens andere zoon Raphael zijn plaats in voor het district Nijmegen, dat zijn vader had vertegenwoordigd. Gedurende het zomerreces was hij tegelijkertijd met zijn broer Carel Jan lid van de Tweede Kamer, maar laatstgenoemde volgde hem kort na afloop van dat reces als afgevaardigde van Nijmegen op, na voordien Breda vertegenwoordigd te hebben.
 - IV. Als vierde in de rij dien ik te vermelden mr. Carolus Everhardus, oftewel Carel Everhard van de tak Pannerden, broer van Jan. Carel Everhard maakte van 1849 – 1870 deel van de Eerste Kamer uit.
 - V. In een adem hiermee maak ik gewag van nummer vijf, t.w. Frans Xaverius Jacobus (1830-1899), die evenals zijn vader Carel Everhard Eerste Kamerlid was, nl. van 1889 tot 1899.
 - VI. In die periode zat ook zijn neef van de tak Sevenaer mr. Leo Clemens Christiaan Otto Maria (1839-1901) in dat hoge college, waarin hij reeds in 1883 zijn intree had gedaan om tot zijn overlijden in 1901 het senatorschap te blijven bekleden.
 - VII. Nog eenmaal komt er een Van Nispen als Eerste Kamerlid voor en wel mr. dr. Otto Frans Antoine Hubert - thans commissaris der Koningin in Overijssel en voorzitter dezer vereniging. Deze achterkleinzoon van Carel Everhard zat in de Eerste Kamer van 1960 tot 1964; historisch gezien was hij derhalve , tot dusverre, de "baby" der Van Nispens in de Staten-Generaal.
- Thans terugkerende naar de overzijde van het Binnenhof.
- VIII. wijs ik erop, dat een zoon van mr. Carel Jan, t.w. Joseph Willem Jan Carel Marie, hoofdredacteur van De Residentiebode, van 1908 tot 1917 in de Kamer van, toen honderd leden, heeft gezeten en dit althans een aantal jaren tegelijkertijd met
 - IX. zijn neef, mr. Octave François Augustin Marie (1867-1956). Zelf maakte "Octave" van 1901 tot 1915 deel van de Tweede Kamer uit, van welk college hij van 1912 tot 1913 voorzitter was.

Wel geteld is tot nu toe de stand derhalve geweest, wat de Tweede- en Eerste Kamerleden onder de Van Nispens betreft: 5: 4. Hierbij valt echter te bedenken, dat Raphael het Tweede Kamerlidmaatschap alien maar gedurende de zomer heeft bekleed.

De Van Nispens ministeriabel?

Negen Van Nispens Kamerleden en nooit een hunner minister! Op het eerste gehoor zou de vraag kunnen rijzen of dan geen van die negen ooit de geschiktheid bezeten had om zich tot het ministerschap geroepen te zien. Dit laatste was wel degelijk het geval. Immers, niet minder dan vier Van Nispens hadden minister kunnen worden, doch hebben daarvoor om verderop nog te vermelden redenen van uiteenlopende aard bedankt.

Het request van 1830

Na deze opsomming bij wijze van inleiding meen ik thans melding te moeten maken van het feit, dat de eerste sinds 1814, door Van Nispens ondernomen politieke actie, plaats vond in 1830. Dat deden toen, en bij die gelegenheid nog in broederlijke politieke eensgezindheid (!), Jan, het latere Tweede Kamerlid en Carel Everhard, het latere Eerste Kamerlid.

Ik breng in herinnering, dat er omstreeks 1830 vooral in het Zuiden, maar toch ook wel hier en daar boven de Moerdijk, aanmerkelijk misnoegen bestond en wel over allerlei staatkundige aangelegenheden, die historisch bezien m.i. inderdaad reden te over tot ontevredenheid gaven. Die ontevredenheid kwam onder meer tot uiting in verzoekschriften tot de Tweede Kamer gericht. En zo is er dan o.a. een verzoekschrift door een groot aantal lieden ondertekend, van wie de twee eerste waren Jan en Carel Everhard. De toenmalige gouverneur van Gelderland behoorde tot de "regeringsgetrouwen" welke op dergelijke petitieën niet bijster gesteld waren. Die gouverneur, Van Heeckeren van Kell, schreef aan de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken op 6 januari 1830: "Dezer dagen doet men ten huize van jonkheeren Jan en Carel van Nispen te Zevenaar, welke veel invloed op hunne R.K. geloofsgenooten uitoefenen, des avonds in stilte weder petitiën aan de Tweede Kamer teekenen van den gewonen stempel ..." (Gedenkstukken van de Algemene Geschiedenis van Nederland, R.G.P. uitgeg. door dr. H.T. Colenbrander, 1825/1830 II, blz.742 en vlg.). Witlox vertelt in zijn boek over "De Katholieke staatspartij"(deel I, blz.225) dat het stuk door drie Van Nispens ondertekend was. Maar de wijze waarop Witlox van dat drietal gewag maakte deed mij aarzelen of hij niet een vergissing had begaan. En inderdaad kon ik dit achterhalen. Zulks dank zij de medewerking van de griffie van de Tweede Kamer, die uit haar archieven de originele petitie wist te doen opduiken. Bij bestudering van dat stuk bleek me, dat de derde ondertekenaar niet een Van Nispen was, maar een De Nerée van Babberich.

Bedoelde petitie beoogde aan te dringen op intrekking van het ingediende wetsontwerp ter bekorting van de vrijheid van drukpers, verder o.m. daarstelling ener volkomen vrijheid van onderwijs en dusdoende intrekking van alle daarop rustende beperkingen, ene evenredige verdeling van ambten en bedieningen onder de belijders der verschillende gezindheden en eindelijk volledige uitvoering der grondwet en handhaving van alle bij dezelve aan de Nederlanden gewaarborgde Regten.

Reeds in deze petitie treft men meer dan een opvatting aan, die in het bijzonder aan de Van Nispens, welke een belangrijke rol in onze Nederlandse staatkundige politiek hebben vervuld, steeds eigen is geweest.

Zo is het bijv. heel begrijpelijk, dat zij zich altijd zeer strijdvaardig hebben getoond met betrekking tot verwezenlijking in de praktijk van het beginsel van de vrijheid van onderwijs. Meer dan een hunner is hiervoor met vuur zowel in 's lands vergaderzaal als daar buiten opgetreden.

Hetzelfde geldt ten aanzien van naleving van de grondwet waarbij alle burgers gelijke rechten worden gewaarborgd. Wat de evenredigheid betreft inzake benoeming in ambten en bedieningen, en dat dan evenredig in verband met de aanhang van de gezindten, hebben de Van Nispens ook menigmaal op de bres gestaan.

Even vertoevende bij het tijdperk, waarin bovenvermelde petitie werd ingediend, en ik moet hier meteen aan toevoegen bovendien nog bij een vrij lange periode, die tot in deze eeuw doorging, moet ik volop erkennen dat er zich, ondanks de in de grondwet vastgelegde rechten (o.m. gelijkheid van alle burgers, mede wat aangaat de mogelijkheid van benoeming tot ambten) met betrekking tot de Rooms-Katholieken een aanmerkelijke tenachterstelling heeft voorgedaan. Evenzeer als Carel Everhard was ook Jan op het tijdstip waarop zij met het verzoekschrift voor de dag kwamen nog een jonge man (respectievelijk 23 en 26 jaar). Maar als hij later op rijpere leeftijd in het parlement naar voren komt is o.a. juist die onevenredigheid bij benoemingen een van de vele punten waarvoor hij zich warm heeft gemaakt en dit meer dan eens met succes.

Jan van Nispen (1803-1875)

Het duurde tot 1848 eer Jan van Nispen in de vergaderzaal van de Tweede Kamer kon plaatsnemen. Toch was al eerder getracht hem gekozen te krijgen.

Ik denk hier aan de in 1840 ondernomen ernstige poging in de Provinciale Staten van Gelderland, die afgevaardigden moesten kiezen met het oog op de bijeen te komen dubbele Kamer. Toen nl. was voor behandeling van grondwetsherziening in tweede aanleg verdubbeling van de Kamer nodig.

Genoemde staten hadden zes leden aan te wijzen. Binnen de kring van de statenleden nu was Jan van Nispen telkens voor elk van die zes plaatsen een van die kandidaten. Hij schopte het een aardig eind, doch wist de vereiste meerderheid niet te behalen. Onder verwijzing naar de Arnheemsche Courant van 10 en 11 Juli 1840 (nos.135 en 136) stip ik aan, dat genoemd dagblad, dat geenszins katholiek maar liberaal was, o.a. schreef: "de heer Van Nispen van Sevenaer, wien niemand energie noch kunde betwist, was de candidaat der Katholieken en tevens een van de kandidaten der oppositiepartij. De gouvernementelen hadden hem zeker ongaarne gezien, doch de onhandigheid begaan geen Katholiek te candideren. "In een nabeschouwing over de uitslag van de in Gelderland door de staten gehouden verkiezing voor de dubbele Kamer schreef genoemde krant, die verklaard had te geloven, dat de heer Van Nispen van Sevenaer "een der kundigste en energiekste leden van de Kamer zou zijn geweest, gelijk hij thans der provinciale staten is", nog het volgende over zijn nederlaag. Die "zal waarschijnlijk strekken" - aldus het blad " om zowel aan hem als aan de Katholieken in het algemeen de oogen te openen omtrent het hoge belang der voorgestelde rechtstreeksche verkiezingen" waarvan de heer Van Nispen tot nog toe geen voorstander was. 130.000 katholieke ingezetenen van Gelderland zullen thans niet eenen geloofsgenoot als vertegenwoordiger uit hun provincie in de dubbele Kamer hebben. Zou dit ook het geval zijn bij rechtstreeksche verkiezingen? Hierop volgde dan de tot de Rooms-Katholieken gerichte aansporing voorstanders van de directe verkiezingen te worden.

Jhr. Jan A.Ch. van Nispen van Sevenaer 1803-1875,
lid van de Tweede Kamer 1848-1875

Intussen moet ik hier wel vermelden dat diezelfde Arnhemsche Courant, toen reeds voorstander van directe verkiezing van de leden van de Tweede Kamer, kenbaar maakte, dat enige vrijzinnigen, die anders wel gaarne op Jan van Nispen gestemd zouden hebben dit hadden nagelaten, omdat hij nog tegenstander van directe verkiezingen was. Aanstonds zal men zien dat in 1848 in dit opzicht op hem van toepassing was: "Het kan verkeren".

Ik kom nu aan 1842, jaar waarin de heer Jan van Nispen zich tegelijkertijd met Van Sonsbeeck tot lid van de Raad van state benoemd zag. Zulks ter vervulling van twee katholieke vacatures. Sommige lieden in den lande, wien blijkbaar het anti-papisme niet helemaal vreemd was, vonden de benoeming van twee katholieken tot staatsraden op een en hetzelfde moment toch wel, wat bedenkelijk. Het veertiendaagse tijdschrift "De Tijdgenoot" (Jaarg.1842, blz.238, het nr. van 28 april) orgaan van jhr. mr. De Bosch Kemper, kwam met kritiek voor de dag. Hiertegen polemiseerde de staatscourant van 4 mei: in die dagen was iets dergelijks mogelijk! (Zie bijlage A) Intussen had De Tijdgenoot zich helemaal niet zo druk hoeven te maken, want nadat Jan van Nispen op voordracht van de minister van Binnenlandse Zaken dd. 19 april bij K.B. van 21 april 1842, nr.153 was benoemd, schreef hij op 27 april daaraan volgende uit Hotel Bellevue te 's-Gravenhage - in de familie is men aan dat hotel lang trouw gebleven, zo bijv. ook in deze eeuw Octave! - de minister kennis gevend, dat hij de Koning had verzocht hem voor gezondheidsredenen te willen veroorloven het lidmaatschap niet te aanvaarden. In die door mij op het Rijksarchief aangetroffen brief gewaagde hij van zijn "sinds ruim tien jaar zwaar geschokte gezondheid, zich sedert slechts uiterst langzaam herstellende gezondheid". Uit deze gang van zaken valt op te maken, dat hij niet te voren gepolst was. Bij K.B. 14 Juli 1842, nr. 10 volgde intrekking van zijn aanstelling. Opgemerkt zij nog het volgende. In die tijd was het een zeldzaamheid dat iemand, gelijk Jan, schoon geen jurist, voor de Raad van State werd uitverkoren. Uit het Rijksarchief is mij verder nog gebleken, dat Van Doorn van Westcapelle, die vice-president van de Raad van State was, in het hem gevraagde advies had opgemerkt, noch Van Sonsbeeck noch Jan van Nispen tot Sevenaer persoonlijk te kennen, doch wel omtrent hen gehoord te hebben, dat zij "nogal lastig zijn". Intussen, dat moesten de minister en de Koning dan maar zelf weten en hij, Van Doorn van Westcapelle, vond dit ook niet voldoende om tot hun niet-benoeming te adviseren.

Het jaar 1848, waaraan ik thans toekom, is in belangrijke mate het jaar van Thorbecke. Nu ik deze naam vermeld, biedt me dit gelegenheid even terug te keren tot Jan's jeugdijaren en wel om aan te stippen dat hij Thorbecke, met welke staatsman hij aanvankelijk in bepaalde opzichten heeft samengewerkt, niet ontmoet had als hoogleraar te Gent, waar Jan van Nispen enige tijd studeerde (Thorbecke was er hoogleraar van 1825-1830). Het schijnt, zo is mij van bevoegde zijde verzekerd, toen en zelfs nog vrij lang daarna menigmaal te zijn voorgekomen, dat katholieken niet aan de noordelijke universiteiten wilden studeren omdat daar toch nog wel eens een weinig pro-katholieke sfeer heerste. Hier voeg ik echter even tussen, dat bijna alle Van Nispens die meester in de rechten zijn geworden en deel van de Staten-Generaal hebben uitgemaakt, toch wel Leidenaars zijn geweest. Enfin, bij Jan en ook bij zijn broer Carel - was dat niet het geval.

Overigens is hij helemaal niet afgestudeerd. Toen hij getrouwd was, had hij geen lust meer om naar Gent terug te keren. Een jaar later, in 1824, kreeg hij van zijn vader de in de aanhef van mijn voordracht vermelde strijdvaardige figuur op het Binnenhof - het huis Sevenaer om dat te gaan bewonen. Dat hij zijn studie niet heeft voltooid blijkt hem overigens in zijn politieke loopbaan niet geschaad te hebben.

Toen Jan in 1848 deel ging uitmaken van de dubbele Tweede Kamer - een jaar later werd hij in het district Doetinchem gekozen tot lid van de toen voor het eerst direct door de kiezers gekozen Tweede Kamer - was hij inmiddels voorstander geworden van directe verkiezingen. (Daarna heeft hij van 1850 tot 1875 zitting gehad voor Nijmegen.) Overigens had zich in de loop der jaren in dat opzicht een soortgelijke ontwikkeling in zienswijze voorgedaan bij Thorbecke. Jan heeft eerst behoord tot die katholieken, die in de jaren 1848 tot ongeveer 1853 wel bereid waren tot een zekere samenwerking met de liberalen. Ik druk me hier enigermate geclausuleerd uit. Men kon namelijk, ruw geschetst, twee groepen katholieken onderscheiden t.w. een groep die helemaal geen bezwaar tegen een dergelijke samenwerking had en een andere, die in wezen van het begin af aan toch voor een eigen katholieke organisatie voelde. Zo trad Jan toe tot het in de zomer van 1848 gevormde katholieke comité van associatie. Dit besloot tussen conservatieven en liberalen een neutrale houding aan te nemen, doch wel te ijveren voor volledige uitvoering van de grondwet. Het comité kwam met een manifest voor de dag, door K.E. van der Mandele ("Het liberalisme in Nederland", blz.158; zie eveneens "Iets over de verhouding van Thorbecke en de Katholieken in 1848", blz.6 door mr. A.J. graaf van Randwijck) "eenigszins liberaal gekleurd", namelijk om de liberale protestanten gunstig te stemmen. Tot de in het manifest voorkomende punten behoorde onder meer invoering van directe verkiezingen voor de Tweede Kamer. Een feit is, dat Jan van Nispen in 1848 o.a. zijn stem heeft gegeven, in de dubbele Kamer, aan het herzieningsontwerp, dat directe verkiezing van de Tweede Kamer een plaats in de grondwet deed innemen.

Nadat Jan van Nispen in de Tweede Kamer was gekomen, werkte hij aanvankelijk wel in verschillende opzichten samen met de liberalen. Doch hij deed dit in zelfstandigheid, iets wat hem in het algemeen bijzonder eigen was. Trouw aan wat hij reeds in 1830 in de petitie met allerlei grieven had voorgestaan uitte jhr. Jan van Nispen op 11 december 1849 in de Tweede Kamer kritiek op het feit, dat er "te weinig katholieken in de ambten" waren.

Natuurlijk ging het tussen hem en de vrijzinnigen niet altijd vlot. In elk geval stond bij hem zijn vaste katholieke overtuiging steeds sterk op de voorgrond. Maar uit den aard der zaak koesterde hij waardering voor het feit, dat toen menigeen onder de liberalen, speciaal onder leiding of op voorgaan van Thorbecke, bereid was voor allerlei rechten van de katholieken op te komen.

Met een aantal geloofsgenoten behoorde Jan van Nispen tot de oprichters-aandeelhouders van het slechts van 1849 tot 1850 bestaan hebbende katholieke orgaan "Le Publiciste". Daaruit sprak ook weer hoezeer hij toch vóór alles de wens koesterde om mede ten opzichte van de openbare zaak een katholiek standpunt te helpen verbreiden.

Hij was het trouwens ook, die in de herfst van 1850 onder de R.K. Kamerleden het initiatief nam teneinde herstel van de bisschoppelijke hiërarchie te bereiken. (Zie Albers, "Herstel der bisschoppelijke hiërarchie" II, blz.207). Een in de archieven van het Bisdom Den Bosch ingesteld onderzoek schonk mij de gelegenheid in mijn uiteenzettingen nog een en ander te vermelden uit de door Jan van Nispen met Mgr. Zwijzen gevoerde briefwisseling. Zij getuigt van een nauw contact met de toenmalige coadjutor van het apostolisch vicariaat te 's-Hertogenbosch, sinds 1852 apostolisch vicaris en in 1853 benoemd zowel tot bisschop van 's-Hertogenbosch als aartsbisschop van Utrecht.

De aangetroffen brieven getuigen ten dele van ook wel meer persoonlijke contact en, vooral in meer dan een brief van dien aard ontmoette ik onder meer sporen van het verschijnsel, dat jhr. Jan zich veel

bezig hield met zijn gezondheid, die voor hem soms een beletsel was om in het bijzonder in de zomer een wat vermoeiende reis heen en terug van zijn woonplaats naar Den Bosch te ondernemen. Ik gewaag hiervan alleen, aangezien aldus ook beter te verklaren valt, dat hij wel zeventwintig jaar Kamerlid is geweest en als zodanig terdege heel wat activiteit aan de dag legde, maar anderzijds reeds in 1842 om gezondheidsredenen het lidmaatschap van de Raad van State gemeend had niet te kunnen aanvaarden.

Ofschoon er blijkens de Bossche Bijdragen deel XXII, blz. 1 een vijftiental brieven, die zich oorspronkelijk in genoemde verzameling bevonden hadden, verloren geraakt zouden zijn, stelt de nog wel aanwezige correspondentie toch in staat te bemerken, hoe in menig opzicht Van Nispen met Mgr. Zwijsen voeling heeft gehouden over politieke aangelegenheden van de dag. En tevens hoe hij met zijn Bossche correspondent beleidspunten behandelde omtrent de pogingen tot herstel van de bisschoppelijke hiërarchie, omtrent voorlichting van Rome.

Dat er, zeker nog in 1851, tussen Jan van Nispen en Thorbecke, wat het persoonlijke aangaat, een goede verstandhouding bestond blijkt uit brieven van de tweede helft van 1851. Zo scheen de Thor aanvankelijk voornemens geweest te zijn bij een aan Gelderland te brengen bezoek, omstreeks 15 augustus bij jhr. Jan te komen logeren. Kennelijk is die logeerpartij door toevallige omstandigheden niet doorgegaan. Enige tijd later maakte een brief melding van een gesprek, dat de afgevaardigde van Nijmegen (voor welk district Jan van Nispen sinds 1850 in de Kamer zat) met de Thor had gehad. Bij die gelegenheid had genoemde bewindsman geklaagd over het feit, dat "fractiegenoten" - om deze wat moderne term te bezigen van Jan met allerlei bezwaren voor de dag waren gekomen tegen plannen door Thorbecke gekoesterd op het gebied van de Armenwet. (Zie Van Welderen Rengers "Schets eener parlementaire geschiedenis van Nederland II I, vierde bijgewerkte uitgave met aantekeningen van prof. mr. C.W. de Vries, blz. 82). Van Nispen schreef aan Mgr. Zwijsen, dat Thorbecke in dat gesprek hoog te paard was geklommen. Zo hoog te paard, dat hij zeide: als gij, katholieke Kamerleden het mij lastig maakt, ben ik bereid weer op een der Kamerbanken te gaan zitten. Daaraan zou hij dan een waarschuwing hebben toegevoegd, die ongeveer hierop neerkwam, dat de katholieken goed moesten weten dat zij, wat hun rechten aangaat, waarschijnlijk nog heel wat van de liberalen zouden kunnen verkrijgen. Zijnerzijds had Van Nispen onder meer opgemerkt geen invloed te hebben op het dagblad De Tijd. Typerend is dat hij op 7 januari 1852 Mgr. Zwijsen in herinnering bracht hetgeen hij destijds had vermeld over het gesprek met Thorbecke en over diens dreigementen in verband met de houding in het katholieke kamp ten opzichte van het ontwerp-Armenwet. De briefschrijver wees er tevens op, aan Mgr. Zwijsen verzocht te hebben hem te willen melden, wat zijns inziens de katholieken wel en wat zij op het stuk in kwestie niet zouden kunnen toegeven.

Op 6 april 1853, als Mgr. Zwijsen aartsbisschop van Utrecht is geworden, wenst Van Nispen hem hiermee geluk. Insgelijks met het bereikte herstel der bisschoppelijke hiërarchie. "Een lange, lange jaren gekoesterde en vurige wensch van mijn leven is nu vervuld" schrijft jhr. Jan. Nu, na het op 14 maart 1853 begonnen Paasreces, de Tweede Kamer weer op 13 april zal bijeenkomen en inmiddels de aprilbeweging, zich richtende tegen het beleid van het kabinet-Thorbecke wegens het herstel der bisschoppelijke hiërarchie, op volle gang was gekomen, rept Van Nispen er tegenover Mgr. Zwijsen van, dat Belgrado, de vicaris-superior, een mondeling overleg had gesuggereerd met de katholieke afgevaardigden over wat zij dan in de Kamer zullen zeggen: Gaarne verneemt Van Nispen van Mgr.

Zwijzen of deze insgelijks een dergelijk overleg nuttig acht, dan wel of hij dat niet vindt, gegeven de "gunstige stemming" van het kabinet-Thorbecke. Weldra echter ziet het ministerie-Thorbecke zich genoopt tengevolge van wat er zich verder in samenhang met de aprilbeweging afspeelde - met name ook de door Koning Willem III te dien opzichte aangenomen houding - het veld te ruimen. Daarop kwam dan op 19 april 1853 het ministerie-Van Hall, "het kabinet van de tegenovergestelde richting" aan het bewind. Dan uit Van Nispen zich in een brief van de 22ste april somber tegenover Mgr. Zwijzen. "Ik zie de toekomst zeer duister in", schrijft hij. Het feit, dat jhr. Jan van Nispen aangaande het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie natuurlijk aan Thorbecke's zijde stond, was voor hem echter toch geen aanleiding, evenmin als voor zijn politieke vriend en mede-afgevaardigde van Nijmegen, Domme van Poldersveldt, om te bevorderen, dat Thorbecke bij de door de ontbinding van de Tweede Kamer, waartoe onder verantwoordelijkheid van het kabinet-Van Hall was overgegaan, nodig geworden Kamerverkiezing, in Nijmegen kandidaat zou worden. Dit, ofschoon daar ter plaatse de meeste katholieken Thorbecke wel hadden willen kiezen. (Groen van Prinsterer, Briefwisseling, derde deel, bewerkt door dr. H.J. Smit, blz.120, uitg. R.G.P.)

Bij de behandeling van de in 1853 tot stand gebrachte wet op de kerkgenootschappen ontbrak het allerminst aan verzet van katholieke zijde. Natuurlijk behoorde ook Jan van Nispen tot hen, die verbolgen waren over wat onder meer de "groene heren" (de volgelingen van Groen van Prinsterer) beoogden. (Zie Albers o.c. II, blz.477 en vgl.). Het lag geheel en al in zijn lijn, dat hij tegen het ontwerp stemde, wat zijn broer Carel Everhard insgelijks in de Eerste Kamer deed.

Op den duur keerde hij zich meer en meer af van samengaan met de liberalen en veelal stond hij veel eerder aan de zijde van Groen, ook al was hij het zeker niet steeds met de Groenianen eens.

Toen in juni 1856 aan het kabinet-Van Hall een einde kwam en door de Koning als formateur mr. V. d. Bruggen was aangewezen schijnen zowel jhr. Jan als zijn broer Carel Everhard, de senator, voor een ministersportefeuille te zijn aangezocht. Vast staat, dat de formateur eerstgenoemde tot een conferentie te Arnhem, op 22 juni 1856 te houden, had uitgenodigd om hem te vragen als minister van R.K. Eredienst te willen optreden. Op 25 juni vroeg de Directeur van het Kabinet des Konings aan mr. V.d. Bruggen in een brief (De verdere inhoud van die brief kan het vermoeden rechtvaardigen, dat De Kock aan Carel Everhard dacht voor de portefeuille van Binnenlandse Zaken.): "Heeft u de heer Van Nispen (Eerste Kamer) reeds gesproken?" en op 1 juli schreef de Directeur van het Kabinet des Konings aan de op die dag als minister van Justitie aan het hoofd van een nieuwe ministersploeg opgetreden Mr. V.d. Bruggen: "De twee heren Van Nispen, Mutsaers, Borret en Verheyen zijn 5 rooms-katholieken, die ieder, geloof ik, eene bijzondere rigting representeren. Zij hebben alle vijf, onder welk voorwendsel ook, geweigerd deel te nemen aan het Bestuur." (Uit sommige over de formatie van 1856 gehouden beschouwingen viel op te maken, dat in het algemeen in rooms-katholieke kring de indruk bestond, dat V.d. Bruggen een beleid zou gaan voeren, dat nogal sterk een protestants karakter zou kunnen hebben. Daaraan was wellicht mede toe te schrijven, dat de formateur bij meer dan een katholiek, o.a. bij de Van Nispens geen bereidheid ontmoette om toen als minister op te treden.) Terloops aanstippende dat De Kock zich ten aanzien van Mutsaers vergiste - die had R.K. Eredienst tenslotte nog wel, zij het slechts een maand, in het kabinet-V.d. Bruggen voor zijn rekening genomen - meen ik toch in elk geval als zeker te mogen aannemen, dat twee Van Nispens, de gebroeders Jan en Carel, in 1856 minister hadden kunnen worden.

Jhr. Raphael A.J.B.M. van Nispen van Sevenaer 1835-1885,
die na de dood van zijn vader Jan (5 mei 1875) tijdens het zomerreces
het district Nijmegen in de Tweede Kamer vertegenwoordigde totdat zijn oudste broer,
Carel Jan reeds Kamerlid – die vertegenwoordiging overnam.

Het ligt voor de hand, dat ik in deze voordracht niet meer dan enige mijns inziens speciale aandacht verdienende voorvallen uit het staatkundig optreden van de meest op de voorgrond getreden Van Nispens kan aanroeren. Dat geldt dus onder meer mede voor Jan van Nispen, omtrent wie ik nog eens in het bijzonder wil onderstrepen dat hij zich steeds weer een warm voorvechter toonde voor de rechten van de katholieken, zoals hij meende, dat die eerbiediging verdienden.

De Lager Onderwijswet. Jan contra Carel.

Heel duidelijk bleek dit uit de aard der zaak ook toen in 1857 de wet op het Lager Onderwijs de Tweede Kamer aan de orde kwam. Hieromtrent thans het volgende. Hadden in 1830 de beide broers Jan en Carel Everhard bij de door hen opgezette petitie (zie hiervoor) nog van broederlijke eensgezindheid op politiek gebied blijk gegeven, thans, bij de behandeling van de zoeven genoemde wet was dit geenszins het geval. Hun principiële opvattingen inzake het bijzonder onderwijs - ik laat hier overigens rusten, hoe er tussen dit tweetal ten gevolge van meer dan een aangelegenheid van geheel andere aard een vergaande verwijdering was ontstaan stonden lijnrecht tegenover elkaar.

In de Tweede Kamer sprak jhr. Jan Van Nispen van Sevenaer, bij de behandeling van het wetsontwerp inzake het Lager Onderwijs zijn "groot leedwezen" erover uit "dat er in Nederland een vooroordeel bestaat tegen afzonderlijke scholen". Hij gaf onder meer te kennen "dat het juist er toe zal bijdragen om verzoening en verdraagzaamheid te bewerken, wanneer men de verschillende gezindheden niet dwingt op dezelfde school te gaan, en niet wil dwingen om, zooals in dit wetsontwerp geschiedt, den kinderen, wil men hen onderwijs doen erlangen, zekere schoolgodsdienst te doen hooren, die eigenlijk voor alle gezindheden gevaarlijk is. Ik betreur dat dit geschiedt, eensdeels wijl ik gehecht ben aan de godsdienst, die ik belijd, omdat elke gezindheid uit den aard der zaak moet wenschen zich voort te planten, en dus moet verlangen de kinderen, die er in geboren zijn, in die godsdienst op te voeden. Maar evenzeer betreur ik het in het belang van den Staat, en zoude ik de afzonderlijke school in het belang van denzelve hebben gewenscht." De spreker werkte deze gedachte nog nader uit, stond ook verderop stil bij wat hij noemde "het verkieslijke der afzonderlijke of gescheiden scholen", zette uiteen waarom volgens zijn oordeel het aanhangige ontwerp "geen ontwerp van verzoening kan heeten, maar voortdurend twist zal doen ontstaan". Tot zover slechts enkele grepen uit de ontegenzeggelijk zeer principiële rede door jhr. Jan op 1 juli 1857 ter gelegenheid van de algemene beschouwingen over het aanhangige ontwerp Lager Onderwijs in de Tweede Kamer uitgesproken. (Handel. Tw.K.1856-1857, blz.985 en vlg.). Zijn betoog was kenmerkend voor het door hem met betrekking tot de onderwijskwestie ingenomen standpunt. Daarnaast verdient het hier nog speciale aandacht als volslagen tegenhanger van het een ruim een maand later door zijn broer mr. Carel Everhard in de Eerste Kamer over hetzelfde onderwerp in het midden gebrachte. Dat de spreker, die hier voor u staat, zelf meer voelt voor de in dit laatste betoog verkondigde denkbeelden, zal u waarschijnlijk niet verbazen. Niettemin, zo mag ik hieraan wel toevoegen, erken ik de juistheid van de verwezenlijking sinds 1917 van de "schoolvrede".

"Zoo men de kinderen van der jeugd af leerde, dat zij alleen met geloofsgenooten moeten ter schole gaan, dan" – aldus Carel Everhard – "zou daardoor reeds in het jeugdige gemoed afkeerigheid worden opgewekt van hen, die eene andere godsdienstige overtuiging volgen, en zeker zou daardoor de verdraagzaamheid niet worden bevorderd. Ik geloof, men wenscht scheiding van der jeugd af, maar naar mijne overtuiging is daarvan het noodzakelijk gevolg, dat men elkander niet leert kennen en dus

nimmer leert vertrouwen. De afzonderlijke school moet leiden tot meerdere scheiding tusschen de gezindheden en daardoor tot minder verdraagzaamheid. Dit acht ik nadeelig. Bij de eischen, welke door de overdreven kerkelijk gezinden bij verschillende gezindheden, hoe langer hoe meer worden aangedrongen, zou ik het betwijfelen, of vrijheid van onderwijs in het staatsbelang kan worden toegestaan, zoo de staat niet de gelegenheid verschaffe voor wetenschappelijke vorming en opleiding voor degenen onder alle gezindheden, die wenschen, dat hunnen kinderen niet in overdreven begrippen worden opgevoed." (Handel.E.K.1856-1857,blz.189 en vlg.)

Begrijpelijkerwijze bracht jhr. Jan de Tweede Kamer zijn stem tegen het zowel door minister Van Rappard als door Minister Van der Bruggen verdedigde wetsontwerp, gelijk eveneens vijf zijner "fractiegenoten" deden, terwijl anderzijds zes katholieken in de Tweede Kamer het "voor" lieten horen. Eenstemmig deden dit laatste alle katholieke senatoren, onder wie dus eveneens, zoals te verwachten was geweest, Carel Everhard.

Een van de overigens nog te vermelden helemaal niet zo schaarse gevallen, van een zich scharen door Jan van Nispen aan de zijde van Groen van Prinsterer en tegenover Thorbecke, deed zich in 1862 voor. En wel bij de behandeling van het adres van antwoord op de Troonrede. Hij gaf namelijk zijn stem aan het, overigens met 11 - 50 verworpen amendement Groen, dat in het adres onpartijdige naleving van de Onderwijswet had willen vragen en kenbaar willen maken, dat de Kamer met verlangen uitzag naar de wetsontwerpen ter gehele voldoening aan art.194 van de grondwet, het toenmalige onderwijs-artikel. Dat iemand als Jan van Nispen in het zittingsjaar 1868-1869 tegen de opheffing van de twee departementen voor de Erediensten stemde (J.A.de Bruyne, "De geschiedenis van Nederland in onze tijd II , III, blz.379) lag natuurlijk voor de hand. Afscheid van hem nemend - een keer nog dien ik hem te noemen, als ik het over zijn zoon mr. Carel Jan heb - wijs ik erop, dat een ongetwijfeld deskundig beoordelaar als Van Welderen Rengers van hem gewaagde als van "den bekwamen woordvoerder der katholieken.... wiens grondige adviezen ook buiten den Kring zijner geestverwanten meestal met belangstelling werden aangehoord." (o.c..blz . 518).

Jhr. Carel Everhard van Nispen van Pannerden
1807-1870, lid van de Eerste Kamer 1847-1870

Carel Everhard van Nispen (1807-1870)

Nog even komende op Jan van Nispens broer, het Eerste Kamerlid mr. Carel Everhard, keer ik terug tot 1850. Hij was toen door het eerste kabinet-Thorbecke voor de functie van voorzitter van de Eerste Kamer voorgedragen. Koning Willem III weigerde echter tot benoeming van hem over te gaan. Dit, ofschoon de ministerraad hem, zij het met meerderheid van stemmen, had aanbevolen. Vermoedelijk zal mr. Jonkman, hier aanwezig, zich met ons allen wel enigermate over dit koninklijk verzet verbazen. Uit de vervolgens door de Raad van Ministers aangenomen houding en het bij brief van 4 oktober 1850 Litt. 3.19 (Geheim archief van het Kabinet des Konings) aan het staatshoofd geschrevene meen te moeten opmaken, dat het vorstelijk staatshoofd, daargelaten, dat hij mogelijk tegen de voorgedragene nog wel enig ander bezwaar koesterde, vooral geen lust had een katholiek het voorzitterschap van de Eerste Kamer toe te kennen. Doch Thorbecke en zijn ambtgenoten toonden nu niet bereid te zijn aldus aan een bepaalde tenachterstelling van de katholieken mede te werken. Na 's Konings weigering besloot de ministerraad, juist omdat hij het tijd vond thans een katholiek tot Eerste Kamervoorzitter benoemd te krijgen, op het punt in kwestie niet aan de Koning toe te geven. o kwam Thorbecke namens zijn ambtgenoten wederom met een katholieke kandidaat voor de dag. Te weten, met D. Blankenheym uit Rotterdam. Uit de stukken heb ik kunnen opmaken, dat Thorbecke, gewapend met het ontwerp-benoemingsbesluit, ten Paleize verscheen en toen inderdaad de koninklijke ondertekening wist te bereiken; methodiek, later ook nog wel eens door de Thor toegepast. Intussen waren de moeilijkheden nog niet helemaal overwonnen, doordat Blankenheym nl. alsnog verzocht om de hoge post aan hem voorbij te laten gaan. Schorsing van de vergadering van de Raad van Ministers, om te trachten hem tot andere gedachten te brengen, waartoe Thorbecke en de katholieke minister van Buitenlandse Zaken Van Sonsbeeck een poging ondernamen, Teruggekeerd bij hun mede-ministers konden zij mededelen, dat Blakenheym zich bereid had verklaard zijn verzoek om van de benoeming verschoond te blijven, in te trekken en om zich wel te laten benoemen, teneinde dan althans de een paar dagen later, te weten op 7 oktober, te houden bijeenkomst van de Verenigde Vergadering der beide Kamers, ter opening van het nieuwe zittingsjaar, te presideren. Daarna is hij blijkbaar bekeerd – men begrijpe me wel, niet wat zijn geloof betreft! - want tenslotte is hij gedurende het gehele zittingsjaar 1850-1851 voorzitter gebleven. (Zie verder Bijlage B).

Jhr. mr. Carel Jan Chr. H. van Nispen tot Sevenaer 1824-1884.
lid van de Tweede Kamer 1871-1884

Carel Jan van Nispen (1824-1884)

En thans mr. Carel Jan, die in 1871 deel ging uitmaken van de Tweede Kamer, waarin hij ijverig opkomend voor de katholieke zaak, gelijk vóór hem zijn vader Jan er had gedaan, min of meer de ongekroonde koning, of liever de niet formeel gekozen doch wel feitelijke voorzitter van de R.K. groep is geweest.

Toen het kabinet-Heemskerk eind 1867 van plan was om de departementen van de Erediensten te herstellen, wat bij K.B. van 2 januari 1868 gebeurde, is aan jhr. mr. C.J. van Nispen van Sevenaer de portefeuille van R.K. Eredienst aangeboden. Hieraan zou overigens, naar onder meer de Arnheemsche Courant zowel op 1 als op 14 januari beweerde een aanbod zijn vooraf gegaan om mr. Borret, die op 10 november 1867 overleden was, op Justitie op te volgen. Laatstgenoemd blad nam in zijn nummer 4307 een stuk uit de katholieke Gelderlander over, waarin onder meer stond: "...het herstellen der ministeriën van eeredienst moge al niet tegen de rigting druischen van het tegenwoordige kabinet, thans blijkt het als een middel te zijn aangegrepen, om de katholieken te paayen, wien men geene plaats daarbij wilde inruimen op voor hen aanneembare voorwaarden Zijn onze informatie juist, en wij hebben reden ze daarvoor te houden, dan is aan jhr. Van Nispen van Sevenaer, regter te Arnhem, het ministerie van justitie met aandrang aangeboden, doch verkoos men door hem gestelde punten van overeenkomst niet in te willigen. Hij wilde iets waartoe het eindelijk toch komen moet, de verandering der wet op het onderwijs en vrijdom van militaire dienstplichtigen voor de theologanten der verschillende belijdenissen.

Toen men het hieromtrent niet eens kon worden, en men hem dan toch het ministerie van katholieke eeredienst wenschte zien bekleeden, stemde hij hierin toe, maar onder beding, dat buiten hem nog een katholiek in het ministerie treden zou. En op deze eisch sprongen de onderhandelingen af".

De Gelderlander prees in bovenstaand verband Van Nispen als man, die met zijn beginselen niet transigeert. Dit was stellig waar en gegeven zijn houding inzake het onderwijsvraagstuk is het inderdaad heel goed denkbaar, dat hij, eerst voor Justitie gevraagd, de boven vermelde eis gesteld zal hebben. Het door De Gelderlander verkondigde over de reden, waarom Van Nispen tenslotte de portefeuille van R.K. Eredienst geweigerd zou hebben, klopt met de destijds al de ronde gedaan hebbende voorstelling van zaken, dat de katholieken verlangden, dat na Borret wederom een katholiek op Justitie zou komen. (Zie onder meer Van Welderen Rengers o.c. blz. 404, noot 1.) Dat verlangen ging niet in vervulling. De conservatief Wintgens zag zich op 4 januari 1868 voor het zoëven genoemde departement uitverkoren, hetgeen de katholiek mr .A.F.X. Luyben niet als een beletsel beschouwd heeft om de portefeuille van R.K. Eredienst op 15 januari 1868 te gaan torsen.

Dat mr. Carel Jan zich onder meer met kracht heeft geweerd tegen het van het kabinet-Kappeyne v.d. Coppello afkomstige ontwerp Lager Onderwijswet, op 17 augustus 1878 wet geworden, ondanks grootscheeps verzet van anti-revolutionaire en van katholieke zijde, waar men ontsticht was over de te bevoorrecht geachte positie van de openbare school, lag geheel en al in zijn lijn. Even een kanttekening op het gebied van de parlementaire geschiedenis. Bedoeld verzet openbaarde zich o.a. nog in een door twee honderd duizend burgers ondertekend verzoekschrift (een respectabel aantal, gegeven dat ons land toen niet meer dan tussen de 3 en 4 miljoen inwoners telde). De tot de Koning gerichte petitie bevatte het, niet ingewilligde, verzoek om zijn koninklijke handtekening niet te plaatsen, dus het ontwerp geen wet te laten worden.

Maar al bereikten de petitionarissen toen het door hen beoogde doel niet, toch mag men in zekere zin als vrucht van wat er zich in 1878 voordeed, de verdere gang van zaken ten opzichte van de onderwijskwestie beschouwen. Met name denk ik dan aan de in de tachtiger jaren met betrekking tot de toen aanhangige grondwetsherziening gevoerde "non-possumus"- politiek. Daarvan is mr-, Carel Jan van Nispen de geestelijke vader bij uitnemendheid geweest. En voorts heb ik dan het oog op de bij de totstandkoming van de grondwetsherziening, welke in 1887 haar beslag kreeg, bereikte erkenning, dat er meer gedaan kon, alsmede moest worden voor de bijzondere scholen. Gelijk men weet, is hieruit dan de onder Mackay in 1889 tot stand gekomen wet voortgevloeid, die subsidiering van staatswege van de bijzondere school mogelijk maakte.

Mr. Carel Jan was een der leden van de bij K.B. van 11 mei 1883 benoemde staatscommissie ter voorbereiding van grondwetsherziening. In die commissie nu nam hij het standpunt in, dat bekend staat in de staatkundige geschiedenis als het standpunt van de "non-possumus"-politiek. De voorstanders van de erkenning van de rechten van het bijzonder onderwijs redeneerden ongeveer als volgt: "wij kunnen niet met de beoogde herziening van de grondwet akkoord gaan, indien bij deze gelegenheid niet in de grondwet de gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs in het desbetreffende grondwetsartikel wordt vastgelegd." Dit alles, hier slechts in een paar grove trekken weergegeven, treft men aan in een bekende, ja ik mag wel zeggen beroemde nota van mr. Carel Jan, aan het rapport der staatscommissie toegevoegd. In die nota vindt men onder meer tevens zijn stelling - hij was nu eenmaal niet bijster "progressief" - dat eigenlijk de rechten van de Koning weer versterkt moesten worden, aangezien hij helemaal niet gesteld was op de geleidelijke ontwikkeling, die zich inzake het parlementaire stelsel aan het voltrekken was gegaan, waardoor een zeker overwicht was komen te rusten bij het parlement, zulks in samenhang met de omstandigheid, dat de ministers verantwoordelijk aan de Kamers zijn.

De beroemde katholieke voorvechter dr. Schaepman, hoewel bepaald heel wat progressiever dan mr. Carel Jan, was persoonlijk met hem bevriend, zoals hij trouwens ook al met diens vader vriendschappelijke betrekkingen had onderhouden. Ofschoon dr. Schaepman op zichzelf wel akkoord is gegaan met de non-possumus-politiek, deed hij dat toch stellig met minder heilig vuur dan mr. Carel Jan. Vermoedelijk is aan deze omstandigheid wel mede toe te schrijven, dat de "Doctor " zich over de zoëven vermelde nota van zijn "fractiegenoot" bepaald- ik druk me hier nog heel zacht uit - niet altijd even juichend of loffelijk heeft uitgelaten. (Zie "Schaepman als staatsman" I, blz.322 door dr , J. Witlox.)

Gedurende mr. Carel Jan's parlementaire loopbaan heeft zich nog een bepaald curiosum voorgedaan, dat ik om meer dan een rede in samenhang met mijn voordracht over de Van Nispens in de politiek, vermeldenswaard acht.

Vriendschapsbanden, gelijk die tussen hem en Schaepman bestonden, hebben hem niet weerhouden in een voor hem principiële aangelegenheid zich te gedragen op een wijze die ten doel had zijn vriend dr. Schaepman niet als Kamerlid toegelaten te krijgen!

Wat het beginsel aangaat, dat daarbij in het geding was, gaf mr. Carel Jan blijk eenzelfde zienswijze toegedaan te zijn als aan zijn vader eigen was geweest. Deze had in 1865, toen in de Tweede Kamer het wetsontwerp aan de orde kwam inzake de bestuursreglementen van West-Indië (Suriname en de

Antillen) de stelling aangehangen, dat bedienaren van de godsdienst geen deel moesten uitmaken van een vertegenwoordigend lichaam. Op 12 mei 1865 (Handel.Tw.K.1864-1865, blz.920) had jhr. Jan van Nispen de het toenmalige art. 91 van de grondwet voorkomende uitsluiting van het Kamerlidmaatschap wat geestelijken en bedienaren van de godsdienst betreft, juist genoemd. Hun positie kon hen in een vertegenwoordigend lichaam voor te grote conflicten plaatsen. Om dezelfde reden nu was hij voor een dergelijke uitsluiting met betrekking tot het lidmaatschap van de Koloniale staten in de beide delen van West-Indië. Daarom stemde hij voor een daarop gericht amendement-Schimmelpenninck, dat met 35-21 werd aangenomen.

Toen dr .Schaepman in 1880 voor het eerst tot lid van de Tweede Kamer was gekozen, bleek een aantal afgevaardigden bij het onderzoek van de geloofsbrieven wegens het blijvend geestelijk karakter, dat huns inziens vastzat aan Schaepmans priesterschap, een bezwaar tegen diens toelating tot de Kamer te zien. Met 55-14 vond echter aanvaarding plaats van het voorstel van de commissie, die zich met het onderzoek van des doctors geloofsbrieven had bezig gehouden, om hem wel toe te laten. In de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 17 juli 1880 merkte de Kameroverzichtschrjver op, dat de katholieke afgevaardigden Van Nispen en Reekers, ofschoon zij 'de presentielijst getekend hadden, niet aan de stemming hadden deelgenomen. Die stemming, zo voeg ik hieraan toe, vond op 15 juli, vroeg na de opening van de vergadering plaats. Derhalve was inderdaad het vermoeden gerechtvaardigd, dat de beide genoemde leden wel in het gebouw waren, doch opzettelijk voor de stemming de zaal verlaten hadden.

Jhr. mr. Leo C. Chr. O. van Nispen tot Sevenaer
1839-1901, lid van de Eerste 1883-1901

Jhr. Frans X.J. van Nispen tot Pannerden
1830-1899, lid van de Eerste Kamer 1889-1899

Een jaar later, op 20 september 1881, deed zich, wat mr. Carel Jan van Nispen betreft hetzelfde voor. Even tevoren was hij, ook nu weer een van de ondertekenaars van de presentielijst, als nummer 3 gekozen op de voordracht voor benoeming tot Kamervoorzitter, na voor de tweede plaats tegen Cremers te zijn afgevallen. Wederom werd er een poging ondernomen om dr. Schaepman, die kort tevoren tot lid der Kamer was herkozen, niet toe te laten en wederom leed deze poging, nu met 61-11, schipbreuk. Opnieuw "schitterde" mr. Carel Jan bij de stemming door afwezigheid. Me dunkt, het heeft er toch wel veel van weg gehad, dat hij in beginsel de in 1865 door zijn vader kenbaar gemaakte opvatting deelde, daarom dan ook niet voor Schaepmans toe stemming wilde stemmen. Alleen zou hij dan vermoedelijk vanwege de vriendschap er de voorkeur aan gegeven hebben het "tegen" toch ook niet over zijn lippen te laten komen en zich daarom vlug even verwijderd hebben.

Octave van Nispen (1867-1956)

Thans een sprong naar een aanmerkelijk later tijdstip, waarop een andere Van Nispen zich insgelijks voor de moeilijkheid geplaatst zag, of hij eraan moest (kon) meewerken, een heel goede vriend van hem niet tot lid van de Tweede Kamer toe te laten.

Octave van Nispen - hem heb ik nl. op het oog - deinsde er in 1909 niet voor terug zich te scharen bij de meerderheid, die de toegangsdeur van de Tweede Kamer nog een tijdje gesloten hield voor zijn bijzonder goede vriend jhr. mr. Ch.J.M. Ruijs de Beerenbrouck, de latere minister-president en Kamervoorzitter.

Ruijs was in het district Gulpen gekozen en zulks met een grote meerderheid. Er had zich echter een onregelmatigheid voorgedaan doordat men stembiljetten had gebruikt, die op het tijdstip van de verkiezing niet meer geldig waren. Om die strikt juridische reden besloot een meerderheid tot de niet toelating van Ruijs. Nu was het typerend voor een man als Octave van Nispen, uitermate nauwkeurig mens als hij was (zoals trouwens bijkans steeds onder meer tot uiting kwam, zowel in zijn wijze van spreken als van stellen) om mee te doen met hen, die natuurlijk wel jammer vonden, dat zij tot de ongeldigheid van de plaats gevonden hebbende stemming in Gulpen moesten komen, doch dit nu eenmaal hun plicht achtten, aangezien zij meenden zich aan kieswet en grondwet te moeten houden. Bij deze door Van Nispen aangenomen houding valt mede te bedenken, dat hij naar blijkt uit onder meer tal van zijn door mij in het archief-Ruijs bestudeerde brieven, zich een strikt eerlijk man toont. Daarnaast was het zeker tevens de menigmaal uiterst vormelijk denkende jurist, die hem ook bij deze gelegenheid tot een beslissing liet komen, welke formeel ongetwijfeld juist was. Kennelijk heeft zijn vriend Ruijs alle begrip gehad voor de in dit geval door Octave van Nispen gevolgde gedragslijn. (Zie bijlage C).

Allengs ben ik vanzelf beland bij mr. Octave - louter bij wijze van afkorting door mij verder als Octave aangeduid François Augustin Maria van Nispen van Sevenaer, (1867-1956), gehuwd met jkvr. Mathilde H.E. Serraris, wier naam ik hier terstond vermeld. En wel om aan te stippen, hoezeer uit de correspondentie spreekt, in het bijzonder met jhr. mr. Charles Ruijs de Beerenbrouck, doch ook nog wel uit sommige andere brieven blijkt, hoe er tussen Octave en zijn "Pia" wederzijds een bijzonder grote en warme toewijding heeft bestaan.

Jhr Josèph W.J.C.M. van Nispen tot Sevenaer
1861-1917, lid van de Tweede Kamer 1908-1917

In 1901 werd Octave, kleinzoon van jhr. Jan van Nispen, lid van de Tweede Kamer voor het district Nijmegen, dat hij daar vertegenwoordigde tot hij in 1915, aanvankelijk tijdelijk, gezant bij de Paus werd. In 1905 zou hij zijn neef jhr. mr. J.W.J.C.M. van Nispen van Sevenaer, insgelijks kleinzoon van jhr. Jan en voorts zoon van mr. Carel Jan, in de Tweede Kamer ontmoeten, waarin deze tot zijn dood in 1917 zitting had voor het district Rheden.

Weldra kon men in 's lands vergaderzaal bemerken, dat Octave een goed jurist was. Dat bleek bijv. om een enkel voorbeeld te noemen, in 1906 bij de behandeling van de wet op het arbeidscontract. Lezing van het toen door hem in het midden gebrachte doet hem kennen, niet slechts als een zeer scherpzinnig spreker, doch tevens als iemand, die ook wel scherp van leer kon trekken. Hij bezat zonder twijfel temperament. Een tijdgenoot van hem wist mij, juist in samenhang met zijn optreden met betrekking tot de wet op het arbeidscontract, het volgende nog te vertellen. Veel socialisten hadden aanvankelijk ernstige bezwaren tegen het desbetreffende ontwerp tot uiting gebracht. Maar ook nadat het wijziging had ondergaan, zo dat Het Volk kon schrijven, dat de giftanden eruit getrokken waren, bleven sommige socialisten toch nog fel van leer trekken, ja in dat opzicht zich aan demagogie schuldig maken. Dat nu was voor Octave van Nispen aanleiding geweest om op een meeting in Amsterdam, naar mijn zoëven bedoelde oog- en oorgetuige nu nog heel goed voor de geest stond, de socialisten over dat optreden fel aan te pakken. Dit valt trouwens tot op zekere hoogte eveneens op te maken uit Van Nispens in de Handelingen van de Tweede Kamer geboekstaafde op 8 maart 1906 geuite kritiek op wat zijns inziens van sociaaldemocratische zijde toen nog ten onrechte tegen het wetsontwerp in kwestie was aangevoerd.

Met betrekking tot de verwerping met 38-53 van de begroting van Oorlog (verdedigd door minister Van Rappard) op 21 december 1907, hetgeen het aftreden van het vrijzinnige kabinet De Meester ten gevolge had, dat opgevolgd werd door een rechts kabinet onder leiding van mr. Th. Heemskerk Jzn, heeft onder meer Octave van Nispen een actieve rol vervuld. In de notulen van de die dag door de R.K.Kamerclub ~ gehouden bijeenkomst (aanwezig in het Romme-Instituut te Baarn) leest men: " .. De heer Van Nispen tot Sevenaer zegt lang te hebben gearzeld , maar te zijn gekomen tot de conclusie, dat de begroting moet worden afgestemd, omdat samenwerking met deze minister niet langer mogelijk is. Wij staan tegenover hem in dezelfde verhouding als tegenover staal ('s ministers in 1907 door de Eerste Kamer ten val gebrachte voorganger), die buiten de Kamer om handelde. Ook deze minister is bezig de boel te bederven en er zijn in zijne begroting zooveel eigenaardige dingen, gelijk bij de discussies is gebleken dat wij tegenover hem zelfs scherper dan tegenover Staal moeten komen te staan. Afstemming van deze begroting zal Alleen tegen hem gericht zijn, niet tegen het Ministerie, maar al ging het heen, dit zou een opluchting geven , en hij (Van Nispen) is bereid de politieke gevolgen te aanvaarden...."

Binnen zijn fractie was hij al meer en meer een figuur geworden, die daar gezag genoot en ook in de Kamer in het algemeen was dit met hem het geval. Nadat hij in 1909 eerste ondervoorzitter was geworden, kwam hij drie jaar later op het voorzittersgestoelte te zetelen. Van Bijlandt, een sympathiek, echter misschien wat al te zachtzinnig man, had het bijltje er bij neergelegd. Van de 83 uitgebrachte stemmen behaalde Van Nispen bij het opmaken van de nominatie wat de eerste plaats betreft er 50, de unie-liberaal Goeman Borgesius verwierf 21, de vrijzinnig-democraat prof. mr. Drucker 7 stemmen en de rest der stemmen waren verspreid.

De Kameroverzichtschrjver van de Nieuwe Rotterdamse Courant, mr .J.J. van Bolhuis, gaf de volgende in mijn ogen wel zeer geslaagde karakteristiek van de nieuwe Kamerpresident. (Vrij veraf heb ik hem zo nu en dan, in mijn jongere journalistieke jaren, kunnen waarnemen, doch de juistheid van Van Bolhuis' oordeel zie ik nog in het bijzonder bevestigd door wat ik uit de geraadpleegde correspondentie zo al omtrent Octave van Nispen heb kunnen waarnemen. Daarbij komt dan ook nog, hetgeen ik van anderen over zijn aard enz. heb vernomen, die hem vooral in de jaren na 1920, in menig opzicht van dichtbij, gekend hebben.)

"Geen Kamerveteraan, met onafzienbare staat van parlementaire dienst. Doch" - aldus de karakteristiek uit de Nieuwe Rotterdamse Courant - "een bekwaam man, wiens woord reeds gezag heeft op het Binnenhof. Een nauwgezet en scherpzinnig jurist, een onvermoeid werker, een man van levendig plichtsgevoel. Veelspreker noch grootspreker, ook geen redenaar trouwens van groote gaven. Zijn geluid reikt niet zoo heel ver; zijn optreden kenmerkt zich tegelijk door iets schuchters en iets fiers, als van iemand, die zich niet spoedig en niet gaarne geheel geeft. Iemand, die schoon geenszins van temperament verstoken in den regel zijn drift en politieke hartstocht weet te breidelen. De minzame humaniteit van zijn voorganger, die nog wel eens iets door de vingers zag en boven alles den vrede minde, is hem vreemd. Wellicht ook 's heeren Van Bijlandts meegaandheid; van goeden raad van de zijde van invloedrijke geestverwanten en coalitievrienden zal deze voorzitter waarschijnlijk slechts gediend zijn, indien zijn adviseurs hem niet al te dikwijls lastig vallen. Voor pressie zal hij vermoedelijk niet spoedig bezwijken; met ijzige kalmte - zoo men wil: bedwongen drift, die zich als ijzige kalmte voordoet.- zal hij drijvers, die hem trachten te overbluffen, het hoofd bieden. Of echter zijn temperament en temperamenten, gelijk die van de heeren Troelstra, Schaper, Duys, elkaar op den duur zullen verdragen, zie hier een vraag , die de toekomst zal hebben te beantwoorden."

(In een bedankbriefje aan A. baron Schimmelpenninck van der Oye, op 21 september o.a: "Het is een uiterst moeilijke taak , die ik op mij heb genomen , maar zooals de omstandigheden waren , moest ik mij wel bereid verklaren." (A. R. A. verzameling Schimmelpenninck van der Oye, aanw.1918))

Inderdaad liet hij zich, gelijk al heel ras bleek, bijv. door iemand gelijk Duys, geenszins overbluffen. Een deskundig beoordelaar getuigde tegenover mij van hem: "een zeer goed Kamervoorzitter, maar nogal stroef." (Uit een Agenda van dr. D. Bos: "Zaterdag 1 februari 1913 's avonds diner bij Van Nispen wel gezellig." De stroefheid, die Octave van Nispen lang niet steeds vreemd was, bleek toch geen afbreuk aan de gezelligheid bij het door hem aangeboden diner te hebben gedaan.)

Na de verkiezingsuitslag in 1913, die op een nederlaag van de rechterzijde neerkwam, haar slechts 45 zetels deed innemen tegen, aanvankelijk 37 door de vrijzinnig-democraten en 18 door de sociaal-democraten, zag Van Nispen zich als voorzitter" van de Tweede Kamer door het staatshoofd uitgenodigd advies omtrent het vraagstuk van de kabinetsformatie uit te brengen.

Deze vooraanstaande politieke figuur, ten opzichte van wie er zeker ook wel contra's te vermelden vallen, wat ik beslist niet meen te mogen nalaten, had echter ook tal van eigenschappen, die voor hem pleitten. Ik denk hier onder meer aan zijn strikte eerlijkheid. Deze nu deed hem, los van eigen politieke voorkeur, terstond adviseren de samenstelling van een vrijzinnig kabinet te doen ondernemen en zulks met dr. D. Bos als formateur. Inderdaad is wel getracht de lijn te volgen door Van Nispen in zijn

advies (waarvan ik kennis heb kunnen nemen) aangegeven. Door bepaalde factoren kwam het echter tenslotte niet tot een vrijzinnig kabinet onder Bos, maar tot het zogenaamde extra-parlementaire kabinet-Cort van der Linden, dat overigens ter dege uit vrijzinnige bewindslieden bestond.

Nu de Kamer "om" was, kwam aan Van Nispens voorzitterschap een einde en zag hij zich in die functie vervangen door de unie-liberaal mr. Goeman Borgesius.

In 1915 ging men onder instemming van de Tweede Kamer tot de benoeming van een tijdelijk gezant bij de Heilige Stoel over. Nadat de oud-minister mr. L.W.H. Regout, die in augustus in vermelde functie bij het Vaticaan was opgetreden, op 27 oktober d. a. v. overleden was, zag Van Nispen zich kort daarna tot tijdelijk gezant benoemd.

Uit tal van door mij bestudeerde gegevens, niet in de laatste plaats ook uit de archieven Van Nispen en Ruijs, daarnaast bijv. uit de bronnenpublicaties van mr. dr. C. Smit (Buitenlandse politiek van Nederland 1914-1917 en 1917-1919, uitg. R.G.P.) is het mij heel duidelijk geworden, dat Nederland in Octave van Nispen bij het Vaticaan een voortreffelijk luisteraar en waarnemer, een niet minder voortreffelijk voorlichter heeft bezeten. Hij beschikte er over uitstekende relaties, vond ook meer dan eens een waardevol gehoor bij de Paus en meteen kan ik hieraan toevoegen, dat zowel hij als Ruijs de Beerenbrouck, gedurende diens minister-presidentschap van 1918 tot 1925, bij hun contacten over de betrekkingen tussen het Vaticaan en Nederland, de desbetreffende aangelegenheden helemaal niet bovenal behandeld hebben als katholieken, doch ten volle oog hebben getoond voor de door hen ter dege te dienen Nederlandse belangen. Wanneer bijv. wat zo nu en dan wel gebeurde, in kerkelijke kringen te Rome niet voldoende begrip aanwezig was voor situaties en opvattingen hier te lande, en voor zover het om de katholieken hier ging, en eveneens voor zover het Nederland in het algemeen betrof, (- dat gebeurde wel eens -) dan deinsden Van Nispen noch Ruijs ervoor terug, in te gaan tegen wat men in het Vaticaanse milieu eventueel had voorgestaan of had beweerd. Aldus kwam het onder meer ook wel voor, dat er zich soms botsingen voordeden met een Internuntius in Den Haag. (Beide katholieke vrienden keerden zich meer dan eens tegen huns inziens te ver gaande bemoeiings-zucht van internuntii hier te lande.)

Van Rome thans weer een ogenblik naar het Haagje. In 1918 ziet Octave van Nispen zich vanwege de Koningin uit Rome ontboden. Hij wordt dan uitgenodigd niet alleen minister van Buitenlandse Zaken te worden, maar ook minister-president. Gezondheidsredenen voerde hij aan om van een benoeming af te zien. Wel heeft hij op verzoek van de Koningin nog enige adviezen gegeven en besprekingen gevoerd met het oog op de formatie. En zo is onder meer door hem het staatshoofd geadviseerd om Ruijs en anders Heemskerk met de opdracht te belasten. (Zie onder meer archief Van Nispen, portef.1918 en mr. J.A.H. Verhagen "De totstandkoming van het eerste ministerie Ruijs de Beerenbrouck".)

Ontegenzeggelijk was Van Nispen, zoals hij bij herhaling heeft getoond, zeker niet een man, die bovenal beoogde een hoog ambt te bekleden.

Jhr mr Octave F.A.M. van Nispen tot Sevenaer
1875-1956. lid van de Tweede Kamer 1901-1915
voorzitter van die Kamer 1912-1913

Jhr. mr. dr. Otto F.A.M. van Nispen tot Pannerden
1907- , lid van de Eerste Kamer 1960-1964

Meer dan eens - zo, wanneer hij na Van Karnebeeks val in 1926 minister van Buitenlandse Zaken kan worden, zo als hij eind 1927 aangezocht wordt om gezant te Brussel te worden en eveneens in 1933 toen hij rekening hield met de mogelijkheid van een benoeming tot vicepresident van de Raad van State - deinst hij voor de posten in kwestie terug uit beduchtheid voor anti-papistische gevaren. (Zie bijlage D). Soms houdt hem, bijkans in het overdrevene, die vrees bezig. Anderzijds was hem zo nu en dan ook niet vreemd een zekere achterdocht, dat men hem niet behandelde op de wijze, waarop hij aanspraak meende te hebben; bij sommige gelegenheden was het kennelijk een, mogelijk wel eens wat te ver gaande gevoeligheid, dat hij als katholiek ten achter werd gesteld. Hij komt dan uit brieven, welke van het een of ander in deze opzichten blijken geven, enigermate naar voren als een niet altijd gemakkelijk man, die dan ook wel in de fout vervalt zich zonder volstreekte noodzaak en soms zonder goede gronden, al te zeer gebedgd te voelen.

Meer dan een zijner epistels uit de tijd van zijn gezantschap bij het Vaticaan bevatten klachten over niet of niet voldoende tijdig door Buitenlandse Zaken te zijn ingelicht. In zijn "Romeinse" tijd speelt dan tevens bij hem wel een rol de gedachte, dat men hem op Buitenlandse Zaken behandelt als iemand op de tweede plaats, aangezien in zijn ogen althans, de heren op het Plein de gezant bij het Quirinaal als nummer één te Rome beschouwen. Later, in zijn Brusselse tijd heeft hij, mutatis mutandis, zo nu en dan van soortgelijke ontstemming enige last. Gelijk al gezegd, ik achtte het mijn plicht mede op enige drawbacks van Octave van Nispens karakter of gevoelens het licht te laten vallen, in het bijzonder aangezien deze soms wel moeilijkheden bij de samenwerking met het departement van Buitenlandse Zaken veroorzaakten.

Het tijdelijke gezantschap bij het Vaticaan, om thans weer de draad van de geschiedenis op te nemen, wordt in 1922 tot een permanent gezantschap gemaakt. Van Nispen - het zij nog eens gezegd - allermint een figuur, die in de eerste plaats erop uit was een mooie post te gaan of te blijven bekleden, maakte kenbaar, dat men rustig een ander aan het hoofd van dat gezantschap kon plaatsen. De regering thuis weet hem echter over te halen te blijven.

Drie jaar later echter breekt het begin van het einde van zijn functie bij de Heilige Stoel aan. Op 11 november 1925 verwierf in de Tweede Kamer een amendement-Kersten, tot schrapping van de begrotingspost voor het gezantschap bij de Paus, een meerderheid. Een heel lange kabinetscrisis treedt in. Op een gegeven ogenblik komt de demissionaire minister-president, tevens minister van Financiën Colijn, met een wel heel dwaas, ja onelegant denkbeeld bij Van Nispen aanzetten. Genoemde bewindsman opperde twee mogelijkheden om de gezant bij het Vaticaan, ondanks het gebeurde op 11 november, te kunnen behouden. Ofwel door de katholieken in Nederland het geld bijeen te doen brengen voor des gezanten bezoldiging, ofwel dat de heer Van Nispen..... gratis zijn functie zou blijven vervullen. De manier, waarop Harer Majesteits gezant bij de Heilige Stoel hierop heeft gereageerd, acht ik dermate geslaagd, dat ik dienomtrent hier verwijs naar bijlage E.

Het eind van het lied is geweest, dat het tot opheffing van dit gezantschap kwam en Van Nispen gezant te Wenen werd.

Eind 1927 krijgt hij Brussel aangeboden. Twee redenen deden hem eerst trachten aan die benoeming te ontkomen. In de eerste plaats achtte hij het politiek bedenkelijk, dat juist hij aan het hoofd van de post in België zou komen.

Verwijzende naar bijlage D stip ik op deze plaats slechts aan, dat zijn redenering, wat de door hem aangevoelde staatkundige bezwaren aangaat, ongeveer op het volgende neerkwam. Nederland zal, wat de kwestie van de Rijn-Scheldeverbinding aangaat, op de duur toch aan België zekere concessies moeten doen. Voor Van Nispens brede visie te dier zake pleitte, dat hij daarvan ook zelf bepaald een voorstander was, dus minder kortzichtigheid in dezen aan de dag legde dan helaas te lang bij te veel mensen in ons land het geval is geweest. "Als straks in de hoedanigheid van Nederlands gezant in België ga medewerken aan een beleid, gericht op zekere concessies van Nederlandse zijde" – aldus zijn gedachtengang - "dan zal men terstond gaan beweren: Daar hebt ge weer de invloed van het Vaticaan, waar immers Van Nispen een aantal jaren, tot betrekkelijk kort tevoren gezant is geweest. Dat zou wederom anti-papisme in de hand kunnen werken en derhalve drong Van Nispen erop aan hem niet te benoemen. Tussen haakjes: zijn verblijf in den vreemde, te Rome, te Wenen, te Brussel deed nooit, zoals ook alweer uit heel wat van zijn correspondentie blijkt, zijn daadwerkelijke belangstelling in de Nederlandse politieke verhoudingen en gebeurtenissen verzwakken; dat is ook uit verschillende door hem in de hier bedoelde periode onderhouden contacten heel goed merkbaar.

Een geheel andere reden waarom hij liever de Brusselse post niet wilde krijgen zat hem hierin, dat zijn vrouw er niets voor voelde. Tijdelijk in Nederland is het echtpaar toen de gezantschapswoning gaan bekijken. Teruggekeerd in Den Haag maakte hij er daar geen geheim van, dat de woning hem en zijn vrouw helemaal niet bevallen had. Beelaerts van Blokland, op dat ogenblik minister van Buitenlandse Zaken en goed bevriend met Van Nispen, bezoekt vervolgens het tweetal in Hotel Bellevue, waar de Van Nispens als gewoonlijk logeerden. Hij slaagde er tenslotte in mevrouw Van Nispen en tevens haar man over te halen. Met het gevolg, dat Octave uiteindelijk toch de benoeming in de Belgische hoofdstad aanvaardde.

Daar heeft hij tot 1933 in het algemeen als gezant heel goed werk gedaan. Dit onder allesbehalve gemakkelijke omstandigheden. Daar was bijv. in 1929 door de publikatie in het Utrechts Dagblad van, tenslotte volslagen vervalste documenten, publikatie, welke dienst moest doen om de stemming tussen België en Nederland te bederven. Die publikatie en de aanvankelijk hier te lande daarop geopenbaarde commentaren, waarin al te lichtvaardig geloof werd gehecht aan de "Utrechtse", van extreme Flaminganten afkomstige documenten, als zouden die stukken laten zien, welke voor Nederland eventueel onaangename militaire plannen België voor de geest stonden, dat alles ondervond Van Nispen als ernstige belemmeringen voor pogingen om tot een betere verstandhouding met België te kunnen geraken. Daarvoor heeft hij zich veel moeite gegeven.

Dat hij onder meer ook weinig gesticht was over wat in Nederland Gerretson en diens aanhang voortdurend deden aan tegenwerking inzake verbetering van de Nederlands-Belgische betrekkingen is alleszins begrijpelijk.

De Van Nispens genoten te Brussel ongetwijfeld aanzien, hetgeen niet wegnam, dat de kringen, waarin zij hadden te verkeren, hen nogal stijf vonden. Aan zijn goede relaties met Buitenlandse Zaken daar deed dit overigens geen afbreuk.

Op 16 april 1932 bevatte een door hem aan Ruijs de Beerenbrouck geschreven brief het volgende P.S.:

"Voor eenige weken heb ik aan Beelaerts (minister van Buitenlandse Zaken in het in 1929 aan het bewind gekomen kabinet Ruijs) geschreven dat ik in het najaar als ik 65 jaar word, gaarne van mijn functie hier zoude worden ontheven. Met de Lohman-Gerretsonsche oppositie is niet te praten en een herziening van het tractaat is in jaren niet te wachten. De vermoeiende taak hier zie ik gaarne aan een ander opgedragen." (Dit was het Eerste Kamerlid prof. jhr. mr. B.C.de Savornin Lohman.)

Ruijs blijkt hem, zo is op te maken uit een door Van Nispen op 4 juni aan zijn vriend in Den Haag geschreven brief, wel verzekerd te hebben, dat hij op zijn standplaats "nog zooveel nuttig werk kan doen en de goede verhouding tusschen de beide landen kan bevorderen." Toch voelt Van Nispen er weinig voor nog langer te blijven. Uiteindelijk echter slaagt Beelaerts er in hem te bewegen pas tegen de verkiezingen in 1933 ontslag aan te vragen en zo bleef hij dan nog tot de tweede helft van 1933 aan het hoofd van ons gezantschap in België.

Daarna heeft hij niet meer een belangrijke openbare functie bekleed. Zijn interesse in de publieke zaak, zowel internationaal als nationaal heeft hij echter tot hoge ouderdom behouden. Meer dan eens is daarvan door hem, ook in geschrift, blijk gegeven.

Als men zowel Van Nispens archief, vooral uit de jaren 1932 en 1933 doorneemt en wanneer men dat eveneens doet met het archief Ruijs de Beerenbrouck, kan men daarin menig spoor terugvinden van Van Nispens misnoegen dat hij naar zijn smaak al te dikwijls buiten tal van kwesties werd gehouden, die zijns inziens op zijn terrein gelegen waren. Duidelijk is tevens, hoezeer hij zich heeft beijverd om het zijne bij te dragen opdat het mogelijk zou zijn tot een over en weer bevredigende oplossing van het tere en moeilijke probleem van een betere Rijn-Scheldeverbinding te komen.

Erkennend, dat ik in de voorgaande bladzijden zeker in zoverre niet de verdelende rechtvaardigheid in voldoende mate in acht heb genomen, dat ik aanmerkelijk meer heb uiteengezet omtrent Octave van Nispen dan over de andere, een rol van betekenis op politiek gebied vervuld hebbende Van Nispens, zo moge meer dan als een verontschuldiging gelden dat de beide meermalen genoemde archief-bronnen (archief-Octave van Nispen en archief-Ruijs de Beerenbrouck) nu eenmaal een wel uitzonderlijk waardevolle schat aan materiaal bevatten. Bovendien levert het "verhaal" over zijn loopbaan, uit een historisch oogpunt beschouwd, misschien nog meer belangwekkende stof, dan ten opzichte van de andere Van Nispens het geval is.

Ik kan de verleiding niet weerstaan ten opzicht van een drietal zeer uiteenlopende onderwerpen nog het een en ander te vermelden.

Daar is dan allereerst de in mijn ogen nogal opvallende manier, waarop Octave van Nispen in 1933, toen Hitler al aan het bewind was gekomen, aan zijn vriend Ruijs over de Joden schreef. In een op 9 april van genoemd jaar aan deze verzonden brief las ik: "Wil mijn rapport lezen, als gij tijd hebt, over de sancties van het internationaal Jodendom tegen Hitler. De zaak, die ik behandel schijnt mij van zeer groot belang. Bij het Vaticaan zijnde heb ik meerdere malen over de macht der Joden geschreven. Ford, de groote automobielfabrikant, die zich mettertijd verstoutte tegen "the International Jew" te schrijven werd door de "haute finance juive" op de knieën gedwongen. Hij moest excuses maken en beloven zich verder koest te houden." Een door mij ondernomen poging om van dat blijkbaar aan Buitenlandse Zaken verzonden rapport, waarover de briefschrijver het had, kennis te mogen nemen,

leverde - jammer genoeg - geen succes op. Uit het op 19 april geschrevene, zo moet ik ronduit bekennen, zou men haast moeten opmaken, dat Octave van Nispen de indruk maakt geloof gehecht te hebben aan de destijds na de eerste wereldoorlog in brede kring de ronde gedaan hebbende publikatie, bekend onder de naam "De protocollen van Zion". Dat was intussen een volslagen falsificatie, gelijk later (onder meer door een Engelse journalist Graves in 1921) is aangetoond. De publikatie, welke als wapen van uitgesproken anti-semieten dienst deed, had ten doel de lezers te doen geloven aan een soort samenzwering van "de Joden", met voorop de "haute finance juive" om bij wijze van spreken alom in de wereld de lakens uit te delen. Frappant acht ik tevens Van Nispens uitlating in verband met het tijdstip waarop en de omstandigheden waaronder hij haar deed, te weten toen het Hitlerianisme met zijn anti-Joods rassisme een machtig gevaar was geworden. Mij verwondert het intussen niet dat ik generlei reactie van Ruijs bespeurd heb op dit deel van de brief van 19 april noch op wat een brief van 8 mei aan Ruijs bevatte. Ruijs de Beerenbrouck, zo meen ik, bezat namelijk in dit opzicht bepaald een betere kijk - laat ik het nu maar ronduit aldus uitdrukken - op de situatie in kwestie, dan kennelijk Van Nispen eigen was.

Van een mijns inziens wel heel ver gaande beduchtheid voor "gevaren", welke er van de zijde van Joodse emigranten uit Hitler-Duitsland zouden kunnen dreigen, getuigde mede de hieronder volgende passage, waarmee de brief van 8 mei 1933 aanving: "Ik hoorde van mijn Zwitserschen collega dat de regeering van zijn land uiterst weinig toeschietelijk is bij het binnenlaten van Deutsche Joden in haar land. Zij krijgen een verlot om er te vertoeven voor 3 maanden voorloopig en er zijn maatregelen genomen, dat zij geen onroerend goed kunnen koopen. En dat in Zwitserland, dat steeds zoo prat gaat op zijn asylrecht! Mijn collega in Bern heeft er zeker over gerapporteerd. Indien dat niet het geval mocht zijn en de zaak U mocht interesseeren kunt gij wellicht aan hem laten vragen, welke maatregelen de Zwitsersche regeering heeft genomen. Ik zag dat de Joden in Amsterdam agressief worden tegen Duitschers, die zich daar bevinden. Het is wel zeer karakteristiek voor hun optreden als zij zich de baas gevoelen." Nog daargelaten de vraag, uit welke bron Van Nispen zijn "kennis" geput kan hebben over agressiviteit van "de Joden in Amsterdam", is het me niet helemaal duidelijk, hoe hij kon menen, dat de Joden in genoemde stad er zich "de baas" gevoelden. Verder schreef hij: "Ik vrees dat wij opgescheept zullen blijven met heel wat ongunstige elementen, die allermint tot steun van het gezag zullen strekken." Mij moet het, mede in verband met de inhoud van deze brief van het hart, dat zelfs in mei 1933 een in toch zo vele opzichten verstandig, tevens over inzicht beschikkend man als Octave van Nispen, bepaald het slachtoffer geweest moet zijn van wanbegrip omtrent hen, die Duitsland de rug moesten toekeren en o.a. in Nederland asyl zochten, in de hoop aan de vernietiging door het Nazidom te ontkomen. In elk geval heeft hij zich ten volle vergist, wat de moeilijkheden aangaat, die ten onzent "het gezag" van de zijde der Joodse vluchtelingen eventueel kunnen ondervinden!

Ter vermijding van misverstand wil ik echter aan het voorgaande terstond toevoegen, dat Octave stellig niet pro-Hitler was. Dat kan men bijv. opmaken uit het door hem op 4 februari aan Ruijs geschrevene: "...Welk een toestand in Deutschland nu de groote Adolf kanselier is. Die junge Leuten wollen Blut sehen zeide mij een Duitscher. Er is helaas een groote kans, dat het stroomen gaat vloeien!" Nu, deze door de briefschrijver gekoesterde beduchtheid heeft tenminste wel van een juist inzicht getuigd!

Nadat ik mijn, in deze schriftuur op meer dan een punt vooral nader uitgewerkte voordracht had gehouden, viel door een samenloop van omstandigheden mijn oog op een door Octave in een brief van 23 april 1926 aan Ruijs aan het papier toevertrouwde opmerking, die getuigde van een gans andere, van een geestelijk brede mentaliteit, juist ook wat de Joden aangaat. Waarlijk, hier was hij zijn tijd aanmerkelijk vooruit en sprak uit de door hem gemaakte opmerking iets, dat onwillekeurig doet denken aan het sinds het jongste concilie, van kerkelijke zijde beslotene inzake de houding tegenover de Joden.

"De wijze waarop nu weer", zo schreef hij, "voor de bekeering' der Joden wordt geageerd is voor deze krenkend. Waarom kan het niet in anderen vorm? Bidt men op goeden Vrijdag nog voor de perfides Judaeis? Het staat nog zoo in mijn boek van vroeger jaren. Het woord perfides zoude gevoegelijk kunnen worden weggelaten."

En nu een geheel ander onderwerp, waaraan ik zeker niet stilzwijgend voorbij mag gaan. In 1923 heeft Octave van Nispen deel uitgemaakt van de Nederlandse afvaardiging ter Volkenbondsvergadering. Die episode is niet onverdeeld gelukkig geweest, heeft hem teleurstellingen opgeleverd en vrij wat verbittering bij hem gewekt. Leider van de delegatie was de oud-minister van Buitenlandse Zaken jhr. dr. J. Loudon, toen gezant te Parijs. Loudon genoot daar en insgelijks in Volkenbondskringen bijzonder aanzien.

Voorop stellende, dat Octave van Nispen stellig over meer juridisch inzicht beschikte dan Loudon, naar mij ook nog verzekerd is van een zijde, die daarover goed kon oordelen, blijft het een feit, dat Loudon door zijn relaties ter Assemblee, ook door gans zijn optreden, menigmaal meer kon bereiken, dan een Octave van Nispen. Deze was en voelde er zich enigermate als een vreemde eend in de bijt – zelfs uiterlijk ging hij er zijn eigen weg, reed hij bijv. nog in een rijtuigje naar de vergaderingen, terwijl vrijwel alle overige gedelegeerden zich er per auto heen begaven! – en hem persoonlijk lag ook geenszins de sfeer, die hij daar aantrof. Naar zijn smaak kende Loudon hem te weinig in allerlei aangelegenheden en onderhield de leider der delegatie daarentegen veel meer contact met prof. François, die hij zo nu en dan vooral nodig had als het om formulering van bepaalde te ontwerpen verdragsteksten ging. Kortom, jhr. mr. Octave van Nispen voelde zich ten achter gesteld. Daarover heeft hij dan ook bij Van Karnebeek zijn beklag gedaan, zoals uit meer dan een brief naar voren is gekomen. Nadat Van Karnebeek, die hem gaarne weer in 1924 een plaats in de delegatie had willen toekennen, verklaard had, dat de andere delegatieleden Van Nispens klachten over Loudon niet gegrond hadden genoemd, bleef Octave bij zijn welgering om wederom naar Geneve te gaan, als Loudon opnieuw als leider deel van de afvaardiging zou uitmaken. Ongelukkigerwijze had er zich in 1923 nog een speciale botsing voorgedaan tussen Loudon en Van Nispen. En wel doordat laatstgenoemde op een gegeven ogenblik in een commissievergadering tegen Robert Cecil, met wie Loudon het juist zo bijzonder goed kon vinden, op een in de ogen van Loudon minder geslaagde wijze was opgetreden met het gevolg, dat deze dan ook ronduit na dat voorval zijn kritiek tegenover Van Nispen had geuit.

Drie jaar later zou dit muisje nog een staartje krijgen! Met nog enige andere hoge functionarissen waren de Nederlandse gezant te Brussel (Van Nispen) en diens Parijse collega (Loudon) bij de Koningin-Moeder ten paleize Soestdijk te gast aan een lunch. Na afloop daarvan uitte Loudon in een gesprek met Van Nispen zijn verbazing dat deze zich indertijd bij minister Van Karnebeek over "ten

achterstelling" door de leider van de Nederlandse delegatie in 1923 had beklagd, een grief, waarin Van Nispen zich volgens Loudon bepaald vergist zou hebben. Uit wat ik hieromtrent van de hand van Van Nispen in diens aantekeningen heb aangetroffen kwam, mede in wat hij na het hier vermelde voorval te boek had gesteld, Octave's boosheid nogmaals om de hoek kijken. Het onderhoud nl. liep erop uit, dat Octave zich boos maakte, ja tenslotte in woede uitbarstte en wegging zonder zelfs een hand te geven. Zo is het dan verder een brouille gebleven tussen hem en Loudon, die hij begin 1918 nog zozeer had bewonderd - laat het dan wezen onder geheel andere omstandigheden - dat hij tot twee keer toe in brieven aan Ruijs de hoop had uitgesproken, dat ook na de verkiezingen Loudon minister van Buitenlandse Zaken zou blijven. (Zie bijlage F).

Als Octave van Nispen eenmaal van oordeel was, dat hij gereede aanleiding bezat om gegriefd te zijn over hetgeen hij meende, dat hem ten onrechte was aangedaan, kon hij dat de personen of de instelling, die zijns inziens daarvoor aansprakelijk te achten viel, lang ten kwade rekenen. In dit opzicht lag hem soms nakaarten al te zeer na. Zelf uitermate nauwgezet en correct viel het hem moeilijk te verdragen zo iemand anders de indruk had gemaakt in correctheid te kort geschoten te zijn. Ofschoon meestal een man van veel tact, waarvan onder meer menige brief aan figuren, die in de binnenlandse politiek een rol speelden, blijk gaf, won zo nu en dan bij hem gevoeligheid wegens vermeende ten achterstelling het van de tact. Dan kwam zijn temperament boven. Zonder verder op deze gevallen in te gaan denk ik aan de wijze waarop hij ageerde ten opzichte van de heer Huyssen van Kattendijke, die vóór deze Brussel verliet om zijn post van gezant te Lissabon op zich te nemen en louter ten-gevolge van een misverstand een speciaal afscheidsbezoek bij mevrouw Van Nispen achterwege had gelaten (archieff Van Nispen 1931). Ik denk aan Octave's verbolgenheid in een even uitvoerige als ten onrechte verontwaardigde correspondentie aan jhr. mr. A.C.D.d e Graeff over het feit, dat de heer en mevrouw Van Nispen door fouten van het protocol van Buitenlandse Zaken niet juist behandeld zouden zijn ter gelegenheid van de uitvaart van de in Den Haag overleden internuntius Mgr.Schioppa. De minister eindigt met een scherpe weerlegging van Van Nispens volslagen ongerechtvaardigde aantijgingen (dossier Van Nispen, brief van De Graeff aan hem dd . 6 mei 1935). Hier was het weer eens overgevoeligheid inzake verdenking dat men hem, de oud-gezant, te kort gedaan had, welke Van Nispen in dezen parten had gespeeld.

Gelukkig, dit zij meteen vermeld, is het bij deze gelegenheid, naar me uit latere correspondentie nog is gebleken, tussen dit tweetal niet tot een breuk gekomen. Overigens had nu juist De Graeff, nadat deze de portefeuille van Buitenlandse Zaken op zich had genomen, zich terstond bereid getoond, naar aanleiding van Van Nispens klachtenregister dat hij te dikwijls buiten tal van zaken werd gehouden, die hem als gezant in België aangingen, de nodige maatregelen te treffen om aan dat, door hem, De Graeff, bepaald als een euvel beschouwde verschijnsel, een eind te maken (archieff Van Nispen 1933). Wat het klachtenregister in kwestie betreft, verwijs ik nog naar een in dat opzicht tekenend stuk uit het jaar 1932, opgenomen in bijlage G.

Reeds vestigde ik er, zij het met een enkel woord de aandacht op, dat Octave, al gaf hij zich ten volle aan zijn diplomatieke taak (zie nog bijlage H), toch voortdurend met de politiek in Nederland bleef medeleven, waarvan onder meer zijn briefwisseling met zijn vriend mr. baron Van Wijnbergen - afgezien nu nog even van de omvangrijke correspondentie met zijn grote vriend Ruijs, later onder meer ook met mr. T.J. Verschuur, en met nog tal van anderen zoals Colijn, Van Karnebeek, dr. Koolen - volop blijk heeft gegeven. Ik heb niet verzuimd hier en daar te laten uitkomen, hoezeer Octave van

Nispen, wanneer daartoe reden bestond, althans in zijn ogen kon bestaan, strijdvaardigheid aan de dag vermocht te leggen.

Tot slot thans een vreedzaam sluitstuk.

In 1929 had Ruijs bij de kabinetsformatie Nolens daarin feitelijk niet willen kennen. In een uit Brussel 5 september 1930 aan Ruijs geschreven brief (archief-Ruijs, portef.1930) nam Van Nispen het initiatief om de weg te banen voor een verzoening tussen Nolens en Huijs. Dit heeft geleid tot een samenkomst, waaromtrent Aalberse op de negentiende september aan dr. J. Witlox schreef (Biblioth. Univ. Nijmegen, documenten Witlox): "...Tenslotte nog groot nieuws, maar strikt geheim (Behalve aan mij, is dit niemand anders bekend dan aan de twee betrokkenen.)" (En, zo stip ik hierbij aan, natuurlijk eveneens aan Van Nispen. Deze had over de goede afloop door een schrijven van Ruys van 11 september het een en ander vernomen en zich in zijn schriftelijke reactie daarop dd 15 september (archief Ruijs, portef.1930) "van harte om velerlei redenen" verheugd.): "op initiatief van Van Nispen is er een verzoening gekomen tussen Ruijs en Nolens. In een onderhoud van ruim twee uur hebben ze elkaar stevig de waarheid gezegd. Daarbij bleek 't ontstellende feit, dat de reden, waarom Ruijs bij de kabinetsformatie niet met Nolens heeft willen spreken - en waarvan het gevolg is geweest 't niet tot stand komen van een Rechtsch parlementair kabinet - gelegen was in een mededeeling, die in Maart 1929 door een katholiek Kamerlid aan Ruijs was gedaan over een uitlating van Nolens over hem in de Kamerclub, en waarvan niets waar was!! Ruijs had dan ook wel eens eerst bij een ander of beter nog: bij Nolens zelf kunnen informeerden. Hij erkende nu zelf, dat dit een grote fout van hem was geweest, en ook, dat hem volkomen duidelijk was, dat hij daardoor Kabinetsformatie verkeerd behandeld had, waardoor deze mislukt was. Dit is nu opgehelderd, maar het kwaad blijft gesticht! 't Is toch eigenlijk wel heel erg".

Zie ik het wel, dan is het, al met al, een niet onaantrekkelijk slot van mijn verhaal over de Van Nispens in de Nederlandse politiek, wanneer ik hier de diplomaat Octave, schoon werkzaam op zijn post te Brussel, als vreedstichter op het terrein van de binnenlandse politiek in Nederland ten tonele voer.

Slotpassage

In deze bladzijden heb ik zo getrouwelijk mogelijk de inhoud van mijn voordracht op 25 september 1965 gevolgd, zij het dan hier en daar in de tekst aangevuld met een en ander dat ik vanwege de "beperkte" spreektijd niet of slechts zeer beknopt kon behandelen, en voorzien van enige, mede uit geschiedkundig oogpunt niet onbelangrijk te achten bijlagen.

BIJLAGE A

(Bij blz.14)

Aan het vermelde artikel, zij nog het volgende ontleend:

"De heer Van Nispen van Zevenaer (sic) is Lid van de Provinciale staten van Gelderland, en, gelijk men zegt, een bekwaam man. Intusschen is deze gelijktijdige benoeming van twee Roomsch-Katholijken en de benoeming van een Roomsch-Katholijke Gouverneur (Borret, die een van de twee vrijgekomen plaatsen in de Raad van state, welke beide door een Katholiek bezet waren geweest, Gouverneur in Noord-Brabant werd), hoe men dezelve ook beschouwe, vernederend voor de Protestanten. Heeft de Regering alleen op kunde en geschiktheid gelet, dan is het vernederend, dat zij onder het grootere aantal Protestanten geen enkele keuze heeft kunnen doen. Zijn daarentegen de Heeren Van Sonsbeeck, Van Nispen en Borret benoemd, omdat zij Roomsch-Katholijken waren, dan is de benoeming strijdig met de Grondwet, welke aan alle burgers gelijke aanspraak toekent, dan is zij eene beklagenswaardige zwakheid en eene dwaze Staatkunde." Me dunkt, dat zowel de polemische opmerkingen in het Journal de Limbourg als in de Staatscourant met recht "De Tijdgenoot", juist mede omdat de vacatures in de Raad van State de plaatsen betroffen, die door de enige Katholieken in dat college ingenomen waren, van "onverdraagzaamheid" beschuldigten, hetgeen "De Tijdgenoot" hierna nog trachtte te betwisten.

BIJLAGE B

(Bij blz. 22)

Bij een brief (Geheim Archief K.d.K. 4 oktober 1850, S19) van de tijdelijk voorzitter van de ministerraad aan de Koning) schreef eerstgenoemde, dat de Raad van Ministers met de meeste aandacht 's Konings bedenkingen had overwogen tegen het aanvankelijke voorstel van de Raad. Deze moest in die bedenkingen tegen de voorgestelde candidaat berusten. Het college had echter "na gezette overweging" begrepen "met eerbied maar ernstige aandrang te moeten terugkeren tot het aanbevolen gevoelen om ditmaal de keus op een R.K.lid voor voorzitter van de Eerste Kamer te vestigen.

De gronden voor dat gevoelen zijn Uwe Majesteit meegedeeld, de Raad hoeft ze dus niet opnieuw op te halen, maar de Raad acht zich wel verplicht te verzoeken om die gronden nader in overweging te nemen.

Zij zijn de Raad toegeschenen van overwegend staatkundig belang te zijn, en het is uit hoofde van dat belang, dat de Raad met vrijmoedigheid thans een ander R.K.lid aan de aandacht van Uwe Majesteit aanwijst. "

Dit was dan de heer D. Blankenheijm. "Na gewikt en gewogen te hebben" aldus ging de brief verder, "wat te zijnen aanzien aan de leden was gebleken, heeft de Raad, met eenparige stemmen besloten hem als waardig en geschikt voor te stellen.

Het zou den Raad aangenaam zijn, dat Uwe Majesteit het ontwerp van besluit gelieft te bekrachtigen, hetgeen hij de eer heeft hiernevens aan te bieden."

Aldus de door Thorbecke ondertekende brief.

Mej .L. Schaepman van het Algemeen Rijksarchief vestigde nog mijn aandacht op de volgende merkwaardigheid. De heer D. Blankerheijm had een broer, Gerardus Arnoldus. Diens dochter Maria Caroline was getrouwd met jhr. mr. Carel Joseph van Nispen tot Pannerden, welke zoon van de voorzitter manqué dus een aangetrouwde neef was van de tenslotte wel benoemde voorzitter van de Eerste Kamer.

BIJLAGE C

(Bij blz. 29)

Uit het archief-Ruijs (portefeuille "Brieven Van Nispen vóór 1917)

Van Nispen aan Ruijs

Den Haag 12 Nov.'09

Amice

In antwoord op Uw brief van 11 November kom ik U nog even zeggen, dat ik met mijn uitdrukking dat Gij de zaak gelukkig ruim zoudt weten op te vatten, niet er op doelde, dat Gij iemand onzer niet zoudt verdenken van te hebben gestemd om andere dan zakelijke motieven. Dat spreekt wel van zelf en als er andere dan zakelijke motieven in het spel waren geweest aan de rechterzijde dan zouden er zeker 5 katholieke stemmen voor U geweest zijn in plaats van tegen Uw toelating.

Ik bedoelde met mijn uitdrukking bovengenoemd alleen dat ik blij was om Uw opvatting ten deze, die ik kende, omdat ik daardoor wist, dat Gij niet een gevoel van teleurstelling zoudt hebben omdat menschen op wien Gij rekenen moogt in deze Uw zaak in den steek moesten laten.

Nu vraagt Gij, waarom niet een der A.R. of C.H. mededeelde waarom Lohman's advies niet werd gevolgd. Ik denk om dezelfde reden waarom de 5 katholieken zwegen, die tegen Uw toelating stemden. Wij stemden, zooals wij meenden te moeten doen, maar wij verlangden geenszins onze meening te zien zegevieren; integendeel het zou mij en zeker ook den anderen zeer aangenaam zijn geweest als het advies van Lohman instemming had gevonden bij de meerderheid. Indien een onzer had gesproken had (sic) dan was er kans geweest het getal stemmen tegen de toelating te vergrooten en dat wenschten wij niet. Later is gebleken, dat er nog enkele katholieken met ons mede zouden zijn gegaan, als er onzerzijds tegen Lohman's advies was gesproken....."

De met 39 tegen 36 door de Tweede Kamer genomen beslissing tot niet-toelating van Ruijs - van links stemde alleen de vrij-liberaal De Beaufort voor toelating, terwijl van rechts een tiental leden tot de tegenstemmers behoorde - viel op 9 november. Blijkbaar had vrijwel terstond daarna Van Nispen hieromtrent, en met name aangaande zijn eigen houding, verklaard om welke reden hij zich verplicht had gezien ertoe mee te werken zijn vriend niet tot de Kamer toe te laten en daarop moet dan Ruijs op 11 november hebben teruggeschreven, brief, die ik niet heb aangetroffen.

Jhr. mr. A.F. de Savornin Lohman (C. H.) had zich voor toelating van Ruijs uitgesproken.

Nog geen maand later kon Ruijs wel zijn intree op het Binnenhof maken, want nadat hij op december in Gulpen met glans de overwinning had behaald geschiedde reeds drie dagen later, zonder hoofdelijke stemming, zijn toelating.

BIJLAGE D

(Bij blz. 36)

Aanbod portefeuille Buitenlandse Zaken in 1927 Uit het dagboek van Octave van Nispen 1922-1928 (archief-Van Nispen)

"In October 1926, toen wij in Rome waren voor het inpakken van onze meubels kreeg Pia een brief van Mevr. Van Wassenaer (schoonmoeder van Min. v. Karnebeek) meldende dat de Koningin en Van Karnebeek en peine waren omdat zij niet wisten wie v.K. zoude opvolgen, als hij na behandeling van het Nederl.Belg.tractaat ontslag zoude nemen. Zij schreef zonder opdracht te handelen, maar deelde verder mede, dat de Koningin en v.K. meenden, dat ik zeer geschikt zoude zijn om opvolger v.K. te worden. Daar ik in 1918 al eens had bedankt om Minister te worden, wilde de Koningin niet, dat ik weder zoude worden gevraagd. Ik zoude nu, volgens mevr.v.W. aan Beelaerts moeten berichten, dat ik wel opvolger van v.K. zoude willen worden. Wij zouden dan misschien onze wagens met meubels naar Den Haag kunnen dirigeren in plaats van Weenen.

Pia antwoordde, dat ik geenerlei verlangen had om Minister van Buitenlandse Zaken te worden, dat wij in Weenen een huis hadden gehuurd en dat een deel der wagens reeds van Rome daarheen was vertrokken enz.

Hierbij bleef in dien tijd de zaak. Op Dinsdag 29 maart 1927, dus na de verwerping van het Nederl.Belg.tractaat in de Eerste Kamer en nadat v.K. zijn ontslag had aangevraagd, kreeg ik des avonds te 7 uur een telegram van den Minister-President De Geer, luidende als volgt: Sind Sie bereit das Portefeuille des Aüsseren zu Übernehmen. Sie würden dadurch dem Lande einen sehr groszen Diensten erweisen. Wünschen Sie bevor Sie entscheiden eine Unterredung, so wird auch ihre Majestät Sie gerne empfangen. Ik schreef dadelijk aan Prof. Wenckebach, dat ik bedoeld verzoek had ontvangen en verzocht hem mij te willen melden, wanneer hij mij zoude kunnen onderzoeken. Woensdagmorgen te 9 uur liet hij mij telefoneeren, dat hij mij wachten kon te 10 uur. Hij heeft mij, toen ik op het aangegeven uur bij hem kwam onderzocht. Zijn advies luidde: niet aannemen; het hart is niet ziek, maar zeer gevoelig. Ik kreeg een attest van hem. Te 12 uur telegrafeerde ik daarop aan De Geer: Ich bedauere unendlich wegen Gesundheitsrucksichten aeusserst schwere Aufgabe eines Ministers des Aeusseren nicht übernehmen zu können. Professor Wenckebach rate mich bestimmt ab angebotenes Portefeuille zu übernehmen. De Geer moet deze telegram hebben gekregen denzelfden dag, Woensdag, tegen 2½ uur. Ik schreef dezelfde dag nog een brief aan hem, als expresse verzonden, waarin ik hem nader bevestigde, dat ik om mijn gezondheid de portefeuille niet kon aannemen. Ik voegde er bij, dat ik hem ronduit zeggen moest, dat het mij beter voorkwam, dat in de gegeven omstandigheden, niet door een Katholiek het ambt van Minister van Buitenlandse Zaken werd bekleed, daar ieder voorstel tot concessies aan België (die nu zeker komen moeten) van de zijde van een Katholieke Minister als geïnspireerd door het Vaticaan zullen worden voorgesteld en vooral als ze van mij zouden komen, die pas uit Rome komt en een prachtige positie had aan het Vaticaan. Niet één Protestant met wien ik mondeling of schriftelijk deze kwestie behandelde, kon zeggen, dat hij meende, dat de Nederlandse katholieken vrij zouden staan als in een dergelijke aangelegenheid het Vaticaan meende, dat een voordeel voor de Kerk zoude te behalen zijn door België te bevoordeelen boven Nederland.

Vrijdagavond 1 April kreeg ik de officieele mededeeling per telegram dat Beelaerts van Blokland Minister was geworden. Dat ik mij niet vergiste in de stemming bij vele protestanten bleek:

1. uit den uitslag der verkiezingen voor de Prov. staten, die toonde een aanzienlijke toeneming der stemmen van de partijen van Lingbeek en van Kersten! (de twee dissidente protestantse partijen). De Staten van Zuid-Holland gingen om".
2. uit een brief van De Geer ter beantwoording van mijn schrijven aan hem. Hij deelt mij daarin mede, dat er geen sprake van zoude zijn, dat iemand mij zoude verdenken van niet onafhankelijk te zijn. (Van vertrouwen in de Katholieken in het algemeen rept hij niet.)

Aanbod benoeming tot gezant te Brussel

Hetzelfde dagboek bevat dienomtrent het volgende: "Ongeveer 16 December 1927, toen ik in Den Haag was voor een bespreking over de handelspolitiek van Oostenrijk vraagde Beelaerts mij na een diner "en famille" ten zijnent, of ik den post in Brussel wilde aannemen. Ik protesteerde en betoogde, dat wij pas in Weenen waren, dat de verhuizing te vermoeiend zoude zijn voor Pia enz. Ik zeide hem ook, dat het niet raadzaam zoude zijn een katholiek tot gezant in Brussel te benoemen, daar de protestanten in ons land zoo kleingeestig zijn en niet kunnen denken, dat een katholiek onafhankelijk de Nederlandse belangen zoude kunnen behartigen. Beelaerts bleef aandringen en, ik vraagde hem er over te kunnen spreken met Charles Ruijs de Beerenbrouck. B. vond dit goed. Den volgenden dag bezocht ik Charles R. Deze gevoelde wel voor mijn bezwaar, en raadde aan B. te vragen mijn bezwaar in den Ministerraad ter sprake te brengen.

Toen ik dezen raad den dag daarna aan B. mededeelde, zeide hij mij, dat hij er De Geer, (minister-president en minister van Financiën) over wilde spreken. In de Ministerraad hoorde het punt minder thuis. Ik kreeg daarop van Beelaerts per brief de mededeeling, dat De Geer mijn bezwaar volstrekt niet deelde en zoo min als hij mijn katholiek zijn een bezwaar had gevonden tegen mijn ministerschap van Buitenlandse Zaken, hij nu dit bezwaar vond tegen het aanvaarden van het gezantschap in Brussel. A fortiori vond hij dat ik gerust den post kon aanvaarden. Beelaerts schreef mij ook, dat de Koningin vond, dat er geen betere keuze kon worden gedaan..."

De in het dagboek bedoelde brief van Beelaerts was van 17 december 1927 en bevindt zich insgelijks in het archief-Van Nispen (portef.1927). Het slot van die brief luidde: "... Het kan ook Uwe aandacht niet ontgaan dat de Koningin, die in dergelijke zaken dikwijls fijn voelt, geen oogenblik het bedoelde bezwaar als een te overwegen punt heeft geopperd en integendeel van meening bleek dat een betere aanwijzing dan de Uwe niet mogelijk was

Van Nispen wil niet voor vice-president van de Raad van State in aanmerking komen

Op 4 januari 1933 schreef Van Nispen uit Brussel aan Ruijs (archieff-Ruijs, portef. Brieven Van Nispen 1933):

"Amice,

Het is in strijd met de goede gebruiken, dat iemand solliciteert naar een der hooge ambten in ons land te vervullen, als daar zijn Commissaris der Koningin, lid van den Raad van state en vice-president van dit college.

Is het ook in strijd met den goeden toon, indien iemand solliciteert om tot een hoog ambt niet benoemd te worden? Ik hoop dat zulks niet het geval is, tenminste niet, indien zoo iemands naam in de bladen genoemd wordt als ernstig in aanmerking te komen voor een opengevallen plaatst.

Tot mijn niet geringe verwondering heeft de Nieuwe Rotterdamsche Courant gisteren of eergisteren het bericht gelanceerd, dat ik in aanmerking, nog wel in ernstige aanmerking, of juister ernstig in aanmerking zoude komen om opvolger te worden van onzen goeden Van Lijnden als vice-president van den Raad van State. Als zulk een bericht in de bladen verschijnt is het niet meer zeer aanmatigend om te veronderstellen, dat over den genoemden persoon wordt gedacht om hem voor het genoemde ambt voor te dragen. In de veronderstelling, dat Gij dit met mij eens zijt, kom ik U vragen, indien de Regeering daarover mocht denken Uw beslissenden invloed aan te wenden, opdat ik niet worde voorgedragen. De argumenten daarvoor zijn talrijk. Vooreerst acht ik het zeer gevaarlijk een katholiek te benoemen tot bedoeld hoog ambt met net oog op de anti-papistische gevoeligheden. Dit argument is te sterker in een jaar waarin de verkiezingen voor de Tweede Kamer zullen plaats hebben. Men zoude den Kerstens e tutti quanti een prachtig wap en in handen geven.

Dit is het eerste en belangrijkste argument. Daarnaast staat, dat het zeer weinig wenschelijk is iemand die zesenzestig jaar wordt, en dus naar alle waarschijnlijkheid nog een zeer beperkt aantal levensjaren voor zich heeft, tot bedoeld hoog ambt te benoemen, waarbij continuïteit moet worden betracht zooveel dat kan

Gij weet verder? dat mij sedert zeventien jaren heb moeten toeleggen op een speciaal gedeelte van hetgeen behoort tot de regeeringstaak. De Nederlandsche wetgeving kon ik in al haar ingewikkeldheid niet bijhouden; daarvoor levert de taak van den gezant te veel klein werk op. In 1915 had ik na 15 jaren flink werken mij geheel op de hoogte gesteld van onze wetgeving. Ik ben daar nu "uit". De vice-president van den Raad van State moet het gehele gebied van de taak van het college kunnen overzien. Ik zoude dat nu niet kunnen, al heb ik rijpe ervaring gekregen op een gedeelte van het terrein van arbeid van dat college. De vice-president heeft daarbij altijd de leiding van de afdeeling geschillen van bestuur. Jaren zoude ik noodig hebben voor ik zoover zoude zijn, dat ik deze afdeeling zoude kunnen voorzitten.

Het gaat mij Goddank goed en ik werk gaarne, maar ik ben te oud om een nieuwe zoo omvangrijke taak, als die mij in de bladen wordt toegedacht, te aanvaarden:

Op 4 februari schreef Van Nispen vervolgens aan Ruijs met genoegen vernomen te hebben dat deze zijn mening deelde omtrent het niet-wenselijke een katholiek voor de hoge post voor te dragen. Daarop liet Van Nispen nog volgen: "Ik vernam een dezer dagen van Nierstrasz, dat hij in Amsterdam was in een gezelschap, waar heftig werd geschimpt op de katholieken, "die zoo waarlijk dat ambt ook al voor een der hunnen wilden hebben", N. was boos geworden en had toen gezegd, dat men zich niet ongerust hoefde te maken omdat hij wist, dat de genoemde kandidaat, Van Nispen, het ambt niet ambieert. Zoo is vermoedelijk de mededeeling in het Handelsblad gekomen, dat ik heb verzocht om niet in aanmerking te komen"

Of inderdaad Octave van Nispen voor de benoeming in aanmerking was gekoomen, dus of het door hem bedoelde bericht van de Nieuwe Rotterdamsche Courant op Goede gronden had berust, vermocht ik niet na te gaan.

Ik achtte in elk geva1 Van Nispens brief van 4 januari 1933 belangwekkend genoeg om de passages in kwestie in deze bijlage op te nemen, Daaruit blijkt nogmaals, hoe hem beduchtheid voor anti-papisme bezig hield en tegelijkertijd, hoezeer hij allermintst zich door persoonlijke eerezucht liet leiden.

BIJLAGE E

(Bij blz. 37)

Blijkens een minuut (archief-Van Nispen, portef.1925) antwoordde Van Nispen op 7 december 1925 aan Colijn:

"Amice,

Uw brief van 2 dezer ontving ik den vijfden. Na den voor beraad strikt noodigen tijd haast ik mij U te antwoorden. Gij schrijft mij als vriend en ik zal U in dezelfde qualiteit antwoorden. Uw brief is een meesterstuk. Hulde er voor. Gij vraagt mij U mijn suggesties te doen kennen, zoo ik die heb, maar, als ik Uw brief wel begrijp, suggereert Gij mij de suggesties, die ik te maken heb, op keurige wijze.

Gij stelt de zaak aldus:

Zal er kans zijn om met hoop op succes te beproeven het gezantschap bij den Heiligen Stoel te behouden, en daardoor mogelijk te maken de voortduring der coalitie en het Kabinet van Uw signatuur aan het bewind te doen blijven, dan moeten daarvoor onderhandelingen worden gevoerd op de basis, dat voor het gezantschap geen crediet zal worden gevoteerd in den eersten tijd.

Er zijn twee mogelijkheden om dit laatste te bereiken. De eerste is geopperd in enkele bladen: de katholieken brengen het geld bijeen om den gezant te betalen. De tweede is: de gezant blijft op zijn post zonder tractement of verblijfsvergoeding te ontvangen voor een zekeren tijd.

De eerste oplossing is voor den tegenwoordigen titularis niet aannemelijk.

Over de tweede mogelijkheid is als de noodzakelijkheid dringt te praten. Ik stel de zaak zonder voorzichtige omhulsels, zooals dit tusschen U en mij het best is.

Het in deze dagen zoo vaak aangehaalde spreekwoord: "Qui casse paie", zoude volgens Uw suggestie deze merkwaardige toepassing moeten vinden, dat ik onschuldig aan het Kamer-votum van 11 november als een pasgeboren kind, voor het bereiken van bovengemeld drieledig doel, moet derven voor een jaar misschien mijn tractement en mijn verblijfsvergoeding, d.w.z. de som van f.28.000,--, terwijl ik mijn werk moet doen en mijn staat ophouden als vroeger. Dat is een zeer aanzienlijk bedrag voor mij. Mijne vrouw en ik, wij hebben Goddank persoonlijk vermogen; het zoude, zonder dat, dwaasheid zijn geweest de post hier te aanvaarden."

Na dan verder voorgerekend te hebben, dat hij aldus het niet onaanzienlijk bedrag van f.28.000,-- ongeveer van zijn kapitaal zou moeten afnemen, ging Van Nispen voort: "Dat is een hoge prijs, maar ik ben in beginsel bereid dien te betalen ter bereiking van bovenvermeld hoogst gewichtig drieledig doel, dat mij in zijn drieledigheid zeer ter harte gaat, indien het bepaald hoog noodig is, en indien het in dien omvang noodig is.

Als uiterste maximum noem ik één jaar. Ik zoude mij niet verantwoord achten verder mijn kapitaal op te maken. De Minister van Financiën, die zoo aandringt op kapitaalvorming, zal dat zeker begrijpen. Aangenaam zal het mij echter zijn, indien de door mij (qui ne cassait rien, mais qui doit payer pour les autres) te betalen prijs zooveel mogelijk kan worden beperkt. De navolgende voorwaarden moet ik hierbij stellen:

1. Zoolang de Eerste Kamer niet heeft beslist duurt het gezantschap voort, naar Gij schrijft. Tot deze beslissing zouden dus tractement en verblijfsvergoeding doorgaan.

2. Als ik geen tractement krijgen zoude, zoude geen pensioenkorting moeten plaats hebben voor dat jaar op mijn toekomstige tractement.
3. Mijn positie als gezant moet in alle opzichten, behalve wat de financiële zijde betreft, onveranderd blijven tegenover het departement, zooals mijn plaats in de ranglijst enz. Ik ondervind niet steeds zeer aangename bejegening van de zijde van het departement. Men moet geen aanleiding kunnen vinden in de opoffering, die ik mij getroosten zoude van niet gesalarieerd te worden, mij als minderwaardig te beschouwen."

Er volgen dan nog enige, min of meer ondergeschikte voorwaarden. Intussen wees Van Nispen er Colijn op, dat hij deze bereidverklaring "met de voorwaarden als een geheel" diende te beschouwen.

Op 27 januari 1926, toen er 'weer eens 'n nieuw stadium in de formatie-crisis gaande was, schreef Ruijs uit Wolfrath aan Van Nispen o.a. :

"...De oplossing: "kosteloos" heb ik steeds als een groote dwaasheid beschouwd, waarover met mij nooit te praten is geweest. Hoe Van Karnebeek - na het in 1921 binnenskamers gebeurde, toen hij de fractievoorzitters, ook van links, afzonderlijk op zijn departement verzocht te komen om de beteekenis van de post uiteen te zetten - Bern/Rome zoude verdedigd hebben, is mij een raadsel. Hij zoude dan - en terecht- harde noten hebben moeten kraken.

"Er" is gedacht aan de Heer" Van Vollenhoven (de Bourbon) "voor een kosteloozen" gezant. Bij wijze van grap is Harte-Jurgens genoemd : evenals "Graaf" Dreesman!!! Hoe men al die dwaasheden als ernstig heeft kunnen opnemen blijft mij - met vele andere dingen in deze crisis - een raadsel " (Brief aanwezig in archief Van Nispen , de bundel "Brieven Ruijs").

De combinatie Bern/Rome behoorde tot de uiteenlopende plannetjes, welke geopperd waren om te zien, hoe men, zonder verder al te grote moeilijkheden in het parlement, een gezantschap bij het Vaticaan kon behouden, dan echter gecombineerd met nog een andere standplaats.

Terecht heeft Ruijs de Beerenbrouck van het begin af, dat idee van een onbezoldigde gezant bij het Vaticaan, een dwaasheid gevonden.

Intussen was men tot die "vinding " gekomen in verband met het feit, dat in De Savornin Lohmans "Onze Constitutie", de stelling door die bekende C.H. voorman was verkondigd, dat uit hoofde van het bij de Koning berustende Opperbestuur der buitenlandse betrekkingen, "de koning door de afstemming van een gezantschapspost rechtens niet verplicht (zou zijn) zich bij de beslissing neer te leggen; hij kan desondanks zich door een gezant doen vertegenwoordigen....

Indien de koning, "- zo ging Lohman zelfs verder - "buiten bezwaar Van 's Rijks schatkist het gezantschap bij de Pauselijke Stoel wilde herstellen, zouden de Staten-Generaal dit niet kunnen of mogen beletten.."

Van de Heer Puchinger vernam ik nog, dat hem uit papieren Colijn gebleken was, dat de C.H., die het land hadden aan het beroep op "hun" Lohman, dat de gangmakers van het denkbeeld inzake een kosteloze gezant bij het Vaticaan, denkbeeld door Colijn aan Van Nispen gesuggereerd, ook geen

genoegen genomen zouden hebben met zulk een gratis gezantschap. Terecht, meen ik, want de door Lohman verkondigde theorie is mijns inziens in ons bestel onaanvaardbaar.

Het tenslotte op 8 maart 1926 aan het bewind gekomen intermezzo-kabinet-De Geer aanvaardde zonder crisis verwerping van de wederom op de begroting van Buitenlandse Zaken gebrachte post voor het gezantschap bij het Vaticaan en daarmee kwam aan dat gezantschap toen een einde.

BIJLAGE F

(Bij blz. 41)

Octave van Nispen over Loudon in 1918

Uiteen brief van Van Nispen aan Ruijs dd.13 februari 1918

"...Zooals Gij weet , zoude ik Loudon en Cort van der Linden graag aan het bewind zien blijven; tegenover het buitenland schijnt mij dat van buitengewoon belang. Mocht rechtsch winnen, dan zou Loudon misschien in het nieuw te vormen kabinet kunnen worden opgenomen. Hij is zeer goed in staat nog een vierjarige periode van minister te blijven..."

Op 13 maart d.a.v. gaf Van Nispen nogmaals aan Ruijs een dusdanige zienswijze te kennen:

"Amice, In mijn laatsten brief gaf U als mijn meening te kennen, dat het zoozeer gewenscht zoude zijn voor ons land na de verkiezingen Cort van der Linden en Loudon als minister te behouden, omdat zij het vertrouwen hebben van beide groepen der oorlogvoerenden. Naar het mij bleek sedert dien zal het zeer moeilijk zijn deze meening ingang te doen vinden ten opzichte van C.v.d.L., daar zijn positie bij de linkerzijde niet op verbeterd is.

Het aanblijven van Loudon schijnt mij echter bepaald onmisbaar en wel in het bijzonder nog om deze reden, dat het bijna ondoenlijk zal zijn een opvolger voor hem te vinden. Men moet daarvoor zoeken onder de diplomaten van het vak, die lange jaren in dienst zijn. Welnu, van alle gezanten ziet men de sympathieën. Men kan er niet een kiezen of men bevredigt een groep der oorlogvoerenden, maar stoot de andere voor het hoofd. Ik meen hierop Uw aandacht te moeten vestigen. Ik schreef het ook aan Antoine (baron van Wijnbergen), maar deze beziet misschien als bondspresident (nl. president van de Bond van R.K.kiesverenigingen) de verkiezingen wat uitsluitend met het oog op de binnenlandsche politiek, en kijkt wellicht niet genoeg naar de internationale politiek, wat stellig de groote meerderheid in de Kamer ook niet doet. Gij ziet de zaken meer van algemeenen kant, zooals mij uit Uw brieven bleek en gelukkig, want ik vind het drijven in de binnenlandsche politiek tot schade van onze internationale positie vaak weerzinwekkend....."

BIJLAGE G

(Bij blz. 41)

Octave van Nispens klachten over onvoldoende ingelicht zijn te Brussel

Aantekeningen door Van Nispen aan het papier toevertrouwd (archieff-Van Nispen, portef.1932)

"In het eerste jaar 1928 van mijn verblijf in Brussel werd ik geheel buiten alle besprekingen over de traktaatsquaesties gehouden. In Oct.1928 kwam Van Kleffens naar Brussel om te onderhandelen daarover. De Minister liet mij naar Zoute gaan met buitenl.verlof; toen ik daar 3 dagen was, kreeg Van Kattendijke (Raad op het gezantschap) bericht, dat Van Kleffens komen zoude. De indruk bij de Belg. Reg. wegens mijn afwezigheid was zeer pijnlijk.

In den zomer van 1929 diende mijn beklag in over deze bejegening bij de Koningin en bij Charles Ruijs, toen deze kabinetsformateur was geworden. Nadien kreeg ik mededeling van de gehouden besprekingen, soms ook van te voren van hetgeen zoude besproken worden. Geraadpleegd werd ik niet. Uit de notulen van de Commissie van de handelsverdragen bleek mij dat over een handelstractaat met België werd onderhandeld. In Mei 1931 was dit nagenoeg tot stand gekomen. Een officieele of officieuze mededeeling ontving ik hierover niet. Nadien kreeg ik meerdere malen een mededeeling hierover. In October 1930 spoedig nadat wij het huis in Den Haag hadden gekocht schreef ik dit aan Beelaerts er bijvoegende, dat ik hoopte de regeling met België mede tot stand te brengen voor wij naar Den Haag verhuisden. Ik hoorde hierop niets. Zaterdag 14 Febr.1931 bezocht ik Beelaerts toen Pia op de Witte Brug was. Hij vroeg mij terloops of men mij in Brussel onvriendelijk behandelde. Ik antwoordde ontkennend en zeide dat mijn positie aldaar gevestigd was.

Op 22 Maart 1931 schreef ik aan Beelaerts over een kwestie verband houdende met het tractaat met België te sluiten en zeide, dat ik natuurlijk zeer hoopte, dat dit zoude worden gesloten zolang ik nog hier ben.

In zijn antwoord op mijn brief nam hij geenerlei notitie van mijn gezegde over mijn hier nog zijn tot het tractaat was tot stand gekomen.

Nadat ik op 30 Mei 1932 mijn voornemen om in October 1932 mijn demissie te nemen had medegedeeld, kreeg ik nevensgaanden brief van Beelaerts dd.10 Juni 1932. Ik beantwoordde dien niet maar besprak de zaak met hem, toen ik omstreeks 10 Aug. '32 door hem werd ontvangen.

Ik zeide toen dat ik bereid was tot na de verkiezingen te blijven op de basis als in mijn brief aangegeven: nl. ontslagaanvraag tegen 15 Juli en verlof vragen voor dien om te verhuizen. Ik wees hem erop, dat ik zoodoende mijn waarschijnlijk eenige kans om lid Van de R.v.S. te worden zoude laten varen.

Dienaangaand kwamen wij tot de volgende toezegging zijnerzijds; als er een vacature komen mocht in den R.v.S. voor Juli 1933 en de Regeering mocht meenen dat ik daarvoor in aanmerking zoude komen, dan zoude hij zich daartegen niet verzetten op grond dat ik in Brussel moet blijven. In dat geval, zeide B., is het zeer verklaarbaar, dat Gij Uw post te Brussel zoudt willen verlaten."

Op een der bladzijden van deze schriftuur bevindt zich nog een lijstje van aangelegenheid, waartoe Van Nispen gemeend had door Den Haag dienaangaande niet voldoende ingelicht of er bij betrokken geweest te zijn.

Opgemerkt zij nog, dat mr. E.N. van Kleffens, hoofd van de afdeling diplomatieke zaken van het departement was en verder, dat Beelaerts brief (mede in bovenvermelde archief aanwezig) in wezen het voornaamste bevatte, dat Van Nispens aantekeningen dienaangaande vermelden.

BIJLAGE H

(Bij blz. 41)

Bij Van Nispens aftreden als gezant te Brussel

In het archief-Ruijs de Beerenbrouck (portef. Brieven Van Nispen 1933) bevindt zich een brief door Van Nispen op 15 september 1933 aan Ruijs geschreven. Hieraan ontleen ik het volgende:

"Amice,

Hartelijk dank voor Uw brieven van 26 en 30 Augustus en in het bijzonder voor de gelukwensen mij gezonden met mijn benoeming tot grootkruis in de Orde van Oranje-Nassau. Deze deed mij bijzonder veel genoegen, omdat het een getuigenis is tegenover het land, dat mijn houding tegenover België en de Belgische Regeering door de bevoegde autoriteiten wordt goedgekeurd. In den beginne vooral waren er landgenooten, die meenden, dat ik als katholiek de belangen van ons land niet goed zoude behartigen. Men zal nu hebben ingezien, dat ik als katholiek dit zeer goed heb gedaan, al heb ik tegenover België een houding van toenadering aangenomen, berustend op begrijpen van het volk en zijn verlangens, die daar zeer is gewaardeerd. Dat bleek ook nog deze week, toen wij te Laeken dineerden ter overhandiging mijner terugroepingsbrieven. De Koning en de Koningin spraken uiterst waardeerd over hetgeen wij hadden gedaan om de toenadering tusschen beide landen te bevorderen. Het diner was in de eerste plaats ter onzer eere. De Koning geleidde Pia naar tafel, terwijl ik aan de Koningin mijn arm mocht bieden. Beide Majesteiten zijn uiterst vriendelijk en eenvoudig en behouden daarbij toch een zeer groote waardigheid. Dat Van Cauwelaert en zijne vrouw uitgenoodigd waren beschouw ik ook nog als een attentie aan hen en aan ons"